

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ  
Інститут заочного та дистанційного навчання  
Кафедра ділової української та іноземних мов**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА  
для здобуття ступеня вищої освіти магістра**

**“ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ  
В УКРАЇНІ”**

**Виконав:** здобувач 2- ПУА групи 2 курсу  
Спеціальність 281 «Публічне управління  
та адміністрування»

Стрігін Владислав Олегович  
**Індивідуальний навчальний план  
№ 24-33ПУА**


**Мобільний телефон:**  
+380961529119

**Науковий керівник:**  
Професор кафедри ділової української та  
іноземних мов ННПП НАВС, кандидат  
філологічних наук, доцент  
ЮЛДАШЕВА Світлана

**Кваліфікаційна робота допущена до захисту**

«11» листопада 2025 р., протокол № 1  
завідувач кафедри ділової української та  
іноземних мов ННПП НАВС

кандидат філологічних наук, доцент

 Ольга МАКСИМЕНКО  
(підпис)

**Київ–2025**

## ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	9
1.1. Поняття та сутність державної мовної політики.....	9
1.2. Світовий досвід формування та реалізації державної мовної політики.....	17
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПОРЯДКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної мовної політики в Україні.....	29
2.2. Оцінка чинної мовної політики в Україні та напрями її формування і реалізації.....	37
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	49
3.1. Проблеми та перепони публічного управління та адміністрування державною мовною політикою.....	49
3.2. Напрями вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики.....	57
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС — Європейський Союз.

КМУ — Кабінет Міністрів України.

ВРУ — Верховна рада України.

КСУ — Конституційний суд України.

НПА — нормативно-правовий акт.

ЗУ — Закон України.

ОМС — органи місцевого самоврядування.

## ВСТУП

*Актуальність теми.* Мова є важливим об'єктом суспільних правових відносин між різними суб'єктами всередині держави, що виражається у можливості донесення, обміну певної інформації через усні, письмові повідомлення, звернення, заяви та інші документи, здійснення комунікації, встановлення правил поведінки та їх фіксації тощо.

Крім того, мова є відображенням національної ідентичності та спадщини конкретного народу, сприяє соціальній згуртованості, яка об'єднує людей на певній території, дозволяє порозумітись та ін.. Інакшими словами мова має значно глибший сенс, що пронизує різні рівні життєдіяльності суб'єктів, як всередині держави, так і поза її межами. В той же час мова є інструментом, який здатний впливати на політичне життя держави, її національну безпеку, суверенітет тощо. Зокрема, повномасштабне вторгнення вкотре підсвітило вагомість мовного питання в Україні, яке продовжує розколювати суспільство та є засобом маніпуляцій ворога.

Разом із тим, не дивлячись на наявні загрози та виклики з боку агресора, Україна продовжує свою інтеграцію у європейський політичний та економічний простір, з огляду на це питання державної мовної політики має неабиякий інтерес та значення. Адже слідування європейським стандартам може нести іншу загрозу для України та її державної мови.

Нормативні зрушення, що відбувались в Україні демонструють відсутність чіткої позиції щодо мовного питання та належної реалізації прийнятих або «заморожених» нормативно-правових актів, які були направлені на формування українського мовного середовища. Крім того, неоднозначність та можливість маніпулювати мовою, все більше наголошує на тому, що наявна державна мовна політика не працює належним чином.

Створення та діяльність спеціалізованих органів, які покликані забезпечувати функціонування та реалізацію певних положень державної мовної політики є важливою складовою для ефективного управління, що має сприяти реалізації та контролю за виконанням запланованих заходів. Однак, в силу обмеженого функціоналу повноважень та відсутності належного регулювання постає питання щодо продуктивності на доречності виокремлення таких суб'єктів і без того в доволі розгалуженій системі органів.

Усе це вказує на нагальну потребу в перегляді діючих основ формування та реалізації державної мовної політики в Україні, та визначені основних напрямків, які б дозволяли не зупиняти виконання державної мовної політики, як на стадії підготовки (створення), так і на стадії виконання.

Вищезазначене і формує актуальність обраної теми: «Формування та реалізації державної мовної політики в Україні».

**Мета дослідження** виявити особливості та проблеми формування та реалізації державної мовної політики в Україні та визначити пріоритетні напрями вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики в Україні.

**Завдання** дослідження виявляються у:

- 1) визначенні поняття та сутності державної мовної політики;
- 2) аналізі світового досвіду формування та реалізації державної мовної політики;
- 3) вивченні нормативно-правового забезпечення формування та реалізації державної мовної політики в Україні;
- 4) оцінці чинної мовної політики в Україні та напрямками її формування та реалізації;
- 5) встановленні проблем та перепон публічного управління та адміністрування державною мовною політикою;
- 6) визначенні напрямів вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики в Україні.

**Об'єкт дослідження** суспільні відносини, що виникають в процесі формування та реалізації державної мовної політики в Україні та світі.

**Предмет дослідження** формування та реалізація державної мовної політики в Україні.

**Методологічна основа роботи.** В основу роботи закладені теоретичні надбання: Б. М. Ажнюка, М. І. Багірі, М. І. Бойко, В. М. Калушки, С. В. Савойської, О. Л. Тарасенко, Є. Ю. Филипець, М. Яцимірської тощо. Разом із тим, особливий інтерес становлять дисертаційні дослідження М. І. Багірі (Механізми формування та реалізації державної мовної політики в Україні, 2021) та В. М. Калушки (Адміністративно-правові засади державної мовної політики України, 2024), які відобразили фундаментальні основи державної мовної політики. Однак, враховуючи плінність законодавчих змін, які торкнулись і мовної політики деякі напрацювання вже втратили свою силу та потребують нового дослідження та висвітлення актуальних положень нормативно-правових актів та аналізу діяльності відповідних органів, що наділені повноваженнями щодо формування та реалізації державної мовної політики.

**Методи дослідження.** В роботі були використані загальнонаукові методи, а саме:

1) аналіз - для вивчення теоретичних надбань, нормативно-правових актів, що розкривають формування та реалізацію державної мовної політики в Україні, а також особливості діяльності суб'єктів, котрі відповідальні за створення та виконання мовної політики;

2) синтез та узагальнення - узагальнення отриманих знань по темі роботи, визначення проблемних аспектів в питанні створення та виконання мовної політики на різних рівнях життєдіяльності держави;

3) порівняльно-правовий - дозволив співвіднести національні правові нормами із нормами зарубіжних країн та визначити основні відмінності, які можуть бути використані в національному законодавстві;

4) індукція та дедукція - використовувались для формулювання висновків та правильного виділення окремого від цілого;

5) абстрагування та формалізація- для виділення ключових аспектів та створення наочного відображення текстового матеріалу по темі роботи;

б) системний метод - для визначення взаємозв'язку між державою, та іншими інституціями, які мають вплив на формування та реалізацію мовної політики тощо.

***Практичне значення здобутих результатів*** дослідження виявляються у тому, що на основі отриманих результатів було визначено проблеми чинної мовної політики в Україні, які виявляються у:

1) декларативності норм;

2) відсутності належної взаємодії під час формування та реалізації мовної політики на різних рівнях;

3) відкладеному характері реалізації визначених заходів, що іноді призводить до цілковитого невиконання завдань;

4) відсутності належного контролю реалізації політики та відповідальності за невиконання відповідних заходів;

5) є засобом для маніпуляції в політичних «гонках».

Крім того, було встановлено, що основні проблеми публічного управління державною мовною політикою лежать у двох площинах, а саме: організаційній (інституційна - внутрішня будова архітектури органів формування та реалізації мовної політики, а також участь громадськості; ресурсна - кадрове, фінансове забезпечення; процедурна складова - порядок організації процесу формування та реалізації державної мовної політики); та нормативно-правовій. Вирішення визначених проблем та перепоп потребує комплексної та системної координації для забезпечення інституційної спроможності та ефективності, а також задля вдосконалення законодавства та активації взаємодії з громадськістю.

На основі проведеного дослідження виділено напрямки вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики, які серед іншого зачіпають і аспекти формування.

Окрім того, визначено, що сучасна трансформація та цифровізація процесів державного управління в Україні є одним із кроків для забезпечення

прозорості прийнятих рішень та можливості контролю зі сторони громадськості та уникнення «гойдалок» в мовних питаннях.

Також виділено основні вектори подальших досліджень, які спрямовані на детальне вивчення специфіки тріади органів у сфері «мовного питання», а саме діяльності: Експертної групи з питань мовної політики, Уповноваженого із захисту державної мови та Національної комісії із стандартів державної мови, а також необхідності виділення напрямків та заходів нової мовної політики, які б враховували актуальні виклики.

***Структура роботи.*** Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 80 сторінок; в роботі представлено три ілюстрації; кількість джерел у списку використаних джерел становить 72 найменування, що включають національні та зарубіжні нормативно-правові акти, наукову літературу (зокрема статті, дисертації, монографію), інтернет-ресурси.

## РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

### 1.1. Поняття та сутність державної мовної політики.

Досліджуючи поняття «державна мовна політика», передусім, слід акцентувати увагу на тлумаченні поняття «державна політика», яке формує основу досліджуваного поняття. Відтак, аналізуючи наукові джерела можна сказати, що поняття «державна політика» розглядалось, як в загальному розумінні, так і з урахуванням безпосереднього предмету дослідження науковців, які зачіпали різні сфери державних політик.

Н. В. Коршунова у своїй дисертаційній роботі державну політику розглядає як цілеспрямовану, порівняно стабільну, свідомо-вольову форму діяльності держави або інших уповноважених нею суб'єктів, котра за допомогою спеціальних методів, засобів, методів та процедур спрямована на розроблення стратегічного курсу розвитку фундаментальних сфер життєдіяльності суспільства і тактичного управління ними з метою оптимального узгодження інтересів соціальних суб'єктів [32, с. 141].

В свою чергу, І. Я. Іськів наголошує, що державна політика - це цілеспрямована та спланована діяльність органів державної влади та окремих політичних суб'єктів, яка має законодавче підґрунтя та легітимізована відповідними державними структурами, і направлена на регуляцію всіх аспектів та сфер суспільного життя країни, вирішення проблем, формування та реалізацію стратегій розвитку держави [30, с.46 - 47].

Лі Цзіньпін досліджуючи різні підходи до розуміння концепту «державна політика» зауважує, що його варто розглядати у широкому та вузькому значенні, де за першого державна політика охоплює всі аспекти управління державою, включаючи формулювання законів, прийняття рішень, регулювання економічних процесів, забезпечення безпеки і правопорядку, а також здійснення

соціальних програм. А за вузького значення державна політика визначається конкретними стратегіями, програмами та діями, спрямованими на досягнення певних цілей у відповідній сфері [36, с.43 - 44].

Тобто, можна сказати, що поняття «державна політика» складне, багатокomпонентне та комплексне, адже включає чимало кількості аспектів, які її характеризують. При цьому, така політика може мати цілеспрямований вплив на конкретну сферу суспільного життя країни, що дозволяє максимально охопити потрібні суспільні відносини та впорядкувати взаємопов'язані процеси.

Враховуючи, що державна політика це не лише про вирішення певних питань суспільного життя країни, але і про акумулювання «...різноманітних ідей та парадигми організації державної влади», державна політика охоплює чимало сфер громадського життя [30, с. 40]. Не виключенням є і мова, яка є одним із шаблів фундаменту нації, а також однією з ознак держави.

Мова є важливим об'єктом суспільних правових відносин між різними суб'єктами всередині держави, що виражається у можливості донесення певної інформації через усні, письмові повідомлення, звернення, заяви та інші документи, саме тому чимала увага приділяється державній (офіційній) мові.

Слід наголосити, що наукова спільнота не завжди ототожнює поняття «державна мова» та «офіційна мова» і не вважає їх цілковитими синонімами, тому в літературі можна зустріти різні визначення цих понять [27, с. 6]. При цьому, Конституційний Суд України у рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/1999 ототожнює поняття «державна мова» та «офіційна мова» зазначаючи, що під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя [39]. Своєю чергою, на рівні законодавства було передбачено, що державною мовою є мова, що закріплена законодавством, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики тощо [5].

В. М. Калушка зазначає, що «динамічність розвитку мови, а також її багатофункціональність дозволяють говорити про існування спеціальних мовних відносин, які входять у сферу правового регулювання» [31, с. 46]. Фактично державна мова має свій правовий режим, що виявляється у: законодавчому закріпленні; необхідності використання державної мови у відповідних сферах, органах (до прикладу при виконанні службових обов'язків поліцейським); організаційній структурі, що забезпечує функціонування такого режиму та реагує на порушення встановлених норм; та як результат наявності прав та обов'язків зі сторони держави та громадян.

М. І. Багірі наголошує, що саме «правовий режим функціонування перетворює державну мову на універсальний засіб офіційного спілкування в державі, а також реалізації прав та свобод громадян» [28, с. 45-46].

Відповідно, можна говорити про те, що державна мова є одним із об'єктів мовної політики, оскільки саме через існування різних мов виникає потреба у врегулюванні правового статусу конкретної, яка б займала місце державної (офіційної) та «керувала» процесами в державі. Втім, мова не обмежується лише державною, що зокрема простежується і в положеннях Конституції України де закріплено гарантію вільного розвитку, використання і захисту інших мов національних меншин України, а також сприяння вивчення мов міжнародного спілкування [1]. Крім того, Закон України «Про засади державної мовної політики» також апелював і такими поняттями як: регіональна мова або мова меншини, рідна мова, мови національних меншин [5].

М. І. Бойко вказує, що «у громадах, де одночасно функціонують дві й більше мов, мовна політика є неминучим складником політичного життя» [29, с. 133 – 134]. Інакшими словами, можна сказати, що мова впливає не тільки на взаємодію суспільства, але і на те як буде функціонувати держава. Окрім цього, наявність декількох мов на одній території відображається в проблемах визначення ідентичності (загальної та персональної), приписок та переконаннях щодо мов [29, с. 133 – 134].

Тобто, мова має значно глибший сенс, який не обмежується банальною взаємодією суб'єктів. Мовні відносини в межах держави мають різне забарвлення, яке відображається в наявності різних мов, оскільки в межах держави проживають, як громадяни тієї країни, так і іноземці, які спілкуються різними мовами, що породжує певні проблеми у зв'язку із співжиттям таких мов. Окрім цього, слід наголосити, що історично Україна в силу багатьох факторів має поєднання різних мов та певне переважання російської мови над українською в деяких регіонах. З огляду на це постає потреба врегулюванні таких відносин всередині держави, що може здійснюватись через мовну політику.

Відтак, поняття «мовна політика» має чимало тлумачень, зокрема, його визначають як:

~ частину національної політики, органічну складову політичного курсу держави, що є системою політичних, юридичних та адміністративних заходів, які спрямовані на врегулювання мовних відносин, зміну або збереження мовної ситуації у державі [31, с. 42];

~ сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі [42];

~ заходи, які здійснюються державою через систему органів законодавчої виконавчої та судової влади щодо збереження або зміни мовної ситуації в країні, перерозподілу сфер функціонування мов, захисту загрожених мов, впливу на розвиток мовної системи і її підсистем [27, с. 6];

Мовна політика характеризується двома основними ознаками: є одним із компонентів національної політики; та відображає конкретні стратегії, програмами і заходи, спрямовані на мовний розвиток [28, с. 46-47].

Разом із тим, В. М. Калущка мовну політику досліджувала і як частину державної етнонаціональної політики та виділила чотири основні елементи, які входять в структуру мовної політики, а саме: 1) суб'єкти (державна, яку представляють органи державної влади, їх посадові особи, політичні партії тощо); 2) об'єкти (мова, мовна ситуація, мовні відносини, мовні групи); 3) мета

(здобуття або утримання влади, а також задоволення потреб відповідних соціальних груп); 4) методи реалізації (співпраця, конфлікт, демократичний або автократичний шлях); 5) завдання [31, с. 41; 56].

В свою чергу, М. І. Багірі вважає, що основними складовими державної мовної політики є: 1) політика регулювання мовних відносин у державі та захисту мовних прав громадян - увесь спектр мовних відносини у суспільстві та мовні права громадян; 2) політика розвитку, захисту та забезпечення функціонування української мови як державної - мова як система та мовлення в певних сферах життєдіяльності [28, с. 48].

З огляду на це можна говорити про те що державна мовна політика - це частина національної політики (як один із пріоритетних напрямів державної внутрішньої політики), яка має свою структуру, котра зумовлена необхідність врегулювання мовних відносин, мовної ситуації в межах держави та реалізується уповноваженими органами через систему стратегій, програмам і заходів, що спрямовані на стабілізацію мовної ситуації, мовний розвиток та забезпечення прав і свобод громадян.

Слід наголосити, що мовна політика детермінована різними чинниками, зокрема: історичними особливостями; суспільно-політичним ладом; формою державного устрою та правління; етнічним та мовним складом населення; правовим регулюванням мовного питання; відносинами у різних сферах суспільного життя та ставленням суспільства до мови загалом та ін. [31, с. 56]. Інакшими словами, мовна політика формується з урахуванням історичних, етнічних, політичних, правових, соціокультурних та економічних чинників, що визначають специфіку мовних відносин у конкретній країні.

В той же час, мова є інструментом, який використовують в політичних «гонках», що дозволяє маніпулювати свідомістю громадян під час виборів і тим самим нівелювати мовною політикою в «своїх» інтересах після зайняття бажаного місця [33, с. 96-97]. Отже, на формування мовної політики впливає не тільки запит суспільства, який наголошує на проблемі, яку слід врегулювати та встановлює основний сучасний вектор такої політики, але і ті фактори, які тісно

взаємопов'язані з мовним питанням в державі. Саме тому, виділяють такі механізми формування мовної політики, як: політичний, нормативно-правовий, організаційний та соціальний [28, с. 52].

Зважаючи на те що державна мовна політика формується конкретним суб'єктним складом важливо зупинити увагу на тому хто її створює та може впливати на її змістовне наповнення.

Так, до суб'єктів мовної політики В. М. Калущка пропонує відносити: вищі органи влади (посадові особи); наднаціональні утворення; урядові установи; громадські та наукові організації, що здійснюють мовну політику чи активно впливають на неї [31, с. 44].

Вищі органи влади мають повноваження, які спрямовані на створення та реалізацію самого документу під назвою державна мовна політика, який буде містити всі необхідні компоненти такої політики. Отже, держава, в особі уповноважених органів відіграє провідну роль, як у підготовці, так і у виконанні мовної політики. Уповноважені органи формують певний курс, за яким держава та її суспільство буде рухатись протягом певного часу. Однак, державна мовна політика є відображення не тільки діяльності органів влади їх посадових осіб, адже зробити певний внесок може і народ (громадяни), який мешкає на території цієї держави. Тому важливим суб'єктом мовної політики є суспільство країни, яке може діяти через свою громадську активність.

Сучасна роль індивідів доволі значна, оскільки вони через інструменти демократичного суспільства можуть впливати на будь-які сфери суспільного життя, зокрема і на мовну політику. Діяльність громадських організацій, волонтерів, в тому числі у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, та окремих громадян на тлі повномасштабного вторгнення підкреслює вагомість мовної політики на сучасному етапі розвитку держави та підсвічує потребу в якісному та ефективному управлінні.

Окрім того, громадяни з огляду на відкритість та доступність державних політик можуть аналізувати та здійснювати моніторинг діяльності будь-якої державної структури, тим самим здійснюючи контроль на стадії виконання

державної мовної політики, а також ознайомлюватись з попередніми текстами такої політики та вносити свої пропозиції через доступні інструменти.

В загальному, державна політика є ключовим управлінським інструментом у публічній сфері, адже дозволяє впроваджувати у практичну площину найбільш соціально значимі ідейні структурно-функціональні конструкції, які в подальшому мають мати синергію з іншими законодавчими актами [37, с. 57]. Крім того, ефективна державна політика повинна бути чітко спрямованою та на визначені майбутні результати з конкретними вимірюваними показниками досягнення поставленої мети [36, с.43]. Тому, для ефективності мовної політики її ідеологічні настанови та практичні заходи мають бути взаємопов'язаними [31, с. 56].

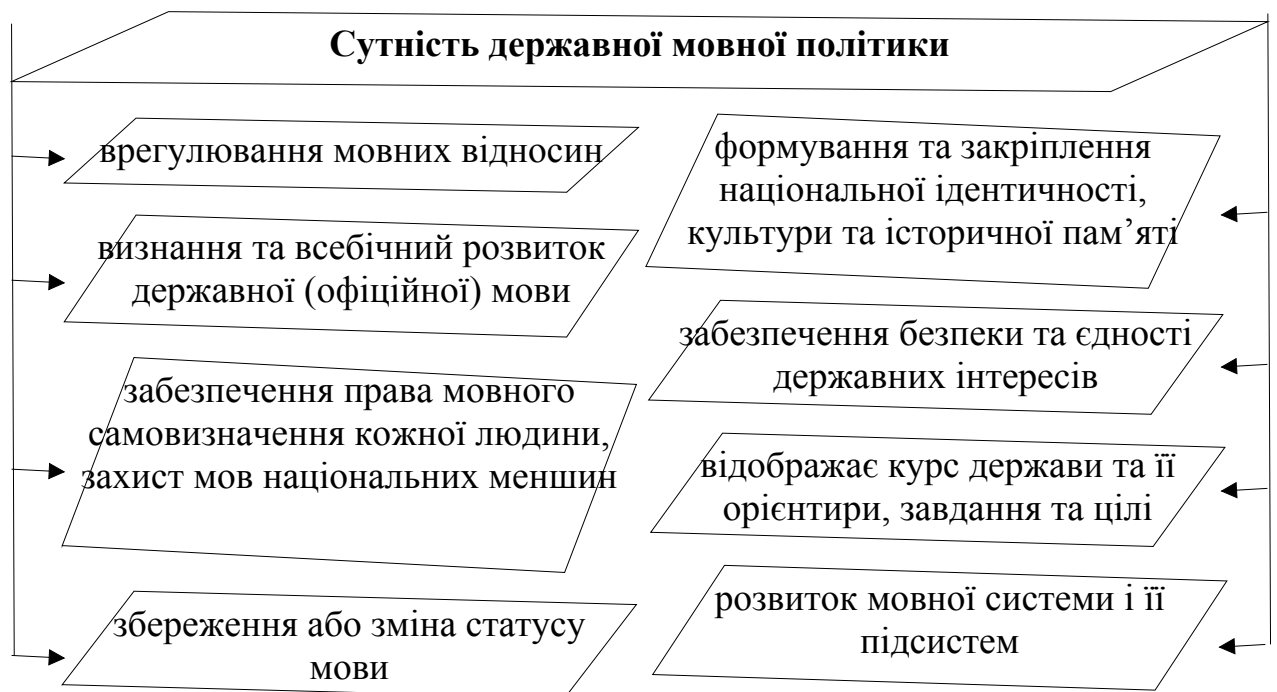
Є. Ю.Филипець стверджує, що «мовна політика держави, зокрема і у гуманітарній сфері є базовим компонентом у забезпеченні єдності та злагоди всередині держави, а також захисту національних інтересів від зовнішніх загроз». Тобто, від стану мовної політики держави прямо залежить розвиток внутрішніх та зовнішніх безпекових питань [35, с. 106].

Варто зауважити, що Закон України «Про засади державної мовної політики», який був визнаний неконституційним, втім досі зазнає змін, передбачає, що основним завданням державної мовної політики є регулювання суспільних відносин у сфері всебічного розвитку і вживання української як державної, регіональних мов або мов меншин та інших мов, якими користується населення країни в державному, економічному, політичному і громадському житті, міжособовому та міжнародному спілкуванні, охорону конституційних прав громадян у цій сфері, виховання шанобливого ставлення до національної гідності людини, її мови і культури, зміцнення єдності українського суспільства [5]. Разом із тим, схожі ідеї можна простежити і в ряді інших діючих нормативно-правових актах, які регулюють «мовне питання». З цього випливає, що державна мовна політика в Україні базується на визнанні та всебічному розвитку української мови як державної (офіційної) і водночас гарантує розвиток мов

національних меншин, для забезпечення права мовного самовизначення кожної людини.

Виходячи з вищезазначеного, можна сказати, що державна мовна політика має важливе призначення у суспільному житті, оскільки покликана вчасно виявляти та справлятися з наявними проблемами мовного середовища, а також знаходити відповідні шляхи їх вирішення. Відповідно, вона виступає інструментом покращення суспільного життя в країні через цілеспрямований вплив на мову та культуру та доповнює національну політику.

Отже, виходячи із проаналізованих робіт та нормативно-правових актів варто окремо наголосити на сутності державної мовної політики (див. рис. 1.1.).



**Рис. 1.1. Сутність державної мовної політики**

Примітка: складено автором на основі [1; 5; 27, с. 6; 31, с. 42]

Таким чином, державна мовна політика - це частина національної політики (як один із пріоритетних напрямів державної внутрішньої політики), яка має свою структуру, котра зумовлена необхідністю врегулювання мовних відносин, мовної ситуації, мовної поведінки в межах держави та реалізується уповноваженими органами через систему стратегій, програм і заходів, що спрямовані на стабілізацію мовної ситуації, мовний розвиток та забезпечення прав і свобод громадян.

Мовна політика є важливою складовою національної політики, тому відображає взаємопов'язані принципи та ідеологію. Державна мовна політика в Україні базується на визнанні та всебічному розвитку української мови як державної (офіційної) і водночас гарантує розвитку мов національних меншин, для забезпечення права мовного самовизначення кожної людини.

Сутність державної мовної політики зводиться не тільки до врегулювання мовних відносин, але і є базовим компонентом у забезпеченні єдності ціннісних орієнтирів держави, а також захисту національних інтересів від зовнішніх загроз. Це зокрема підкреслює необхідність ефективної державної мовної політики в сучасних умовах.

## **1.2. Світовий досвід формування та реалізації державної мовної політики.**

Наявність мови міжнародного спілкування автоматично не надає їй статусу державної, за виключенням тих країн де англійська мова є такою в силу національної культури. Мова міжнародного спілкування дозволяє порозумітись там, де неможливо встановити комунікацію державною мовою двох суб'єктів, які є громадянами різних держав. Втім, незважаючи на певну універсальність такої мови, вона не закладається в основу офіційної комунікації влади з громадянами всередині країни.

Чимало країн мають власну мову, яка функціонує на певній території, має свої особливості в залежності від регіону, втім саме нею, як державною (офіційною) мовою, послуговуються органи державної влади для взаємодії з «своїми» громадянами. Відповідно, саме власну мову плекають, захищають та розвивають в силу її ідентичності та наявний культурний код. Безумовно, не всі держави в силу історичних аспектів розвивають власну мову та мають подібне становище, як колись в Україні щодо російської мови, проте, з урахуванням повномасштабного вторгнення суспільна свідомість та розуміння ваги власної мови зростає.

З огляду на велике різноманіття мов, слід розглянути конкретні приклади формування та реалізації державної мовної політики, як з огляду на правове поле країн сусідів, так і інші країни світу.

Так, Конституція Республіки Польща закріплює, що [60]:

офіційною мовою є польська. Це положення не порушує прав національних меншин, що випливають з ратифікованих міжнародних угод (ст. 27);

Республіка Польща забезпечує громадянам Польщі, які належать до національних та етнічних меншин, свободу збереження та розвитку власної мови, звичаїв та традицій, а також розвитку власної культури. Національні та етнічні меншини мають право створювати власні освітні та культурні заклади, а також установи, що захищають їхню релігійну ідентичність, та брати участь у вирішенні питань, що стосуються їхньої культурної ідентичності (ст. 35).

При цьому, в Республіці Польща ще з 1999 року діє Закон «Про польську мову», який наголошує на тому, що польська мова є фундаментальним елементом національної ідентичності і національним культурним надбанням. І в той же час, Закон підкреслює чому має відбуватись захист польської мови. Разом із тим, Закон покликаний на захист польської мови, встановлює обов'язок використання польської мови при виконанні публічних завдань (надаючи чіткий перелік) та в торгівлі, а також при виконанні положень трудового законодавства на території Республіки Польща [66].

Окрім цього, захист польської мови здійснюється серед іншого і через: сприяння повазі до регіоналізмів і діалектів, а також протидія їхньому зникненню; популяризацію польської мови у світі; та підтримка викладання польської мови в країні та за кордоном [66]. Тобто, законодавство намагається охопити не тільки національні межі, але і вийти за кордони держави.

Що стосується в загальному мовної політики, то в Польщі також відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який б відображав мовну політику, тому також діє низка нормативно-правових актів, які регулюють мовні відносини, при цьому, основний акцент мовної політики, яку формують національні органи

влади направлений на захист польської мови, мов національних та етнічних меншин, а також вивчення іноземних мов. Відповідно, мовна політика формується органами державної влади, її реалізації здійснюється відповідними органами, а також безпосередньо громадянами, які мають дотримуватись обов'язкових приписів.

Крім того, в Польщі діє Рада з питань польської мови, яка є дорадчим органом і раз на два роки звітує перед Сеймом і Сенатом про стан захисту польської мови [66]. При цьому, Рада з питань польської мови має і інші повноваження, зокрема приймає рішення (резолуції) щодо принципів орфографії та пунктуації польської мови тим самим відновлює безперервність польської орфографічної кодифікації [59].

Подібний орган можна зустріти і в Естонії, який має назву Рада з питань естонської мови, що є консультативним органом при уряді Естонської республіки з питань розробки та реалізації мовної політики. На Раду покладено чимало профільних завдань, а саме [58]:

- 1) консультування уряду з питань розробки та реалізації мовної політики;
- 2) здійснення моніторингу та аналіз мовної ситуації та виконання планів розвитку мов та інших стратегічних документів, подаючи звіти про моніторинг та пропозиції щодо змін;
- 3) участь у розробці та координації планів розвитку мов;
- 4) внесення пропозиції щодо змін до мовного законодавства;
- 5) внесення пропозиції щодо замовлення та фінансування досліджень, пов'язаних з мовою;
- 6) організація семінарів, конференцій та мовної освіти;
- 7) ведення переговорів з мовних питань від імені Міністра освіти і науки та представляє Естонію в міжнародних мовних організаціях;
- 8) співпраця з Міністерством освіти і науки кожні два роки подає Уряду Республіки огляд мовної ситуації в Естонії та виконання Плану розвитку естонської мови та інших стратегічних мовних планів.

Окрім цього, Естонія є прикладом країни, яка одразу після проголошення незалежності акцентувала увагу на мові, зокрема з огляду на те, що для отримання громадянства необхідно було знання мови та її сертифікація, тим самим було відсіяно чимало осіб, які б мали право голосу. Поруч з Естонією подібний крок зробила і Латвія, тобто такі рішучі кроки, в свої часи і для України могло б дати позитивний результат.

Також, варто зауважити, що на рівні Конституції Естонської Республіки закріплено, що офіційною мовою Естонії є естонська (§ 6), в тому числі органів місцевого самоврядування (§ 52). Там також передбачено, положення про можливість відступу від правила про використання офіційної мови, як-от, у разі якщо: 1) у населених пунктах, де щонайменше половина постійних мешканців є представниками етнічної меншини, кожен має право отримувати відповіді від державних установ та органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб мовою цієї етнічної меншини (§ 51); 2) у населених пунктах, де мова більшості мешканців не є естонською, органи місцевого самоврядування можуть, у межах та відповідно до процедури, передбаченої законом, використовувати мову більшості постійних мешканців цього населеного пункту як мову внутрішнього ведення справ (§ 52) [54]. Отже, Конституція не тільки вказує на те, що необхідно захищати мови національних меншин, але і передбачає механізми не використання офіційної мови у конкретних випадках. Хоча, безпосередньо законом регулюється питання використання іноземних мов, включаючи мови меншин, у державних установах та під час судового та досудового провадження [54].

Практично, Естонія є країною де панує офіційна мова, умовна одномовність, однак не виключається і мови національних меншин, проте така вимогливість до знання естонської мови пригнічує етнічну (російську) мову, що безумовно не популяризує її.

Мовна політики Естонії також формується органами державної влади, зокрема Радою з питань естонської мови, яка власне контролює її реалізацію та виконує її з огляду на провадження освітніх, консультативних заходів тощо. В

свою чергу, реалізація також здійснюється і іншими органами, в тому числі місцевого самоврядування та громадянами.

В Латвії на відміну від Естонії розробкою мовною політикою займається Міністерство освіти та науки, яке є провідним інститутом державного управління в галузі офіційної мовної політики. Метою державної мовної політики є забезпечення стійкості латвійської мови (офіційної мови Республіки Латвія та Європейського Союзу) її мовної якості та конкурентоспроможності в Латвії та світу [70].

Реалізація мовної політики серед іншого покладена на такі установи, як: Агентство латвійської мови; Державний мовний центр; Комісію з питань латвійської мови; Державну мовну комісію; Латвійську комісію з термінології академії наук; Національний центр вмісту освіти (починаючи з 1 січня 2025 р.); Державне агентство з питань зайнятості; Інститут латвійської мови; Інститут математики та інформатики ; Латвійське геопросторове інформаційне агентство [57].

Окрім цього, Латвія є прикладом щодо тих заходів, які вона вживає в рамках мовної політики, а також в аспекті залучення громадськості та збільшення середовища використання латвійської мови. Станом на сьогодні діють керівні принципи державної мовної політики на 2021 - 2027 рік [71].

Ще однією країною, яка має успішний досвід державної мовної політики є Франція, яка тривалий час планомірно впроваджувала у законодавство мовне питання для захисту французької мови. На рівні Конституції Франції у ст. 2 передбачено, що державна мова Республіки - французька. В той же час, ст. 75-1 закріплює, що регіональні мови є частиною спадщини Франції [52]. Інакшими словами Основний Закон Франції не тільки плекає французку мову, як таку, але і намагається зберегти діалекти та історично сформовану мову регіонів.

Координація державної мовної політики у Франції здійснюється Міністерством культури [62]. Так, Генеральна делегація з питань французької мови та мов Франції відповідає за керівництво та координацію мовної політики уряду Франції, спрямовуючи її таким чином, щоб сприяти соціальній

згуртованості та враховувати різноманітність суспільства. Цей департамент при Міністерстві культури, мобілізує низку державних та приватних партнерів, що займаються просуванням французької мови та мовного різноманіття; співпрацює з іншими міжнародними партнерами для обміну передовим досвідом та знаннями щодо мовної політики; сприяє посиленню впливу мовної політики на суспільство [61].

Також наявна Вища рада з питань мов, яка займається розробкою мовної політики, що узгоджується з дослідженнями та міжнародним актами, крім того, цей орган також займається і питаннями: вирішення питань поєднання іноземних, регіональних і стародавніх мов; визначає пріоритетні напрямки для спільного та суспільного осмислення; адаптує мовну політику під потреби суспільства; збагачує викладання мов та педагогіки шляхом аналізу підходів, прийнятих у різних країнах; заохочує міжнародну мобільність для всіх студентів, обміни в Європі та в усьому світі, зокрема через головування Франції в Раді Європейського Союзу тощо [63].

Можна говорити про те, що згідно з Конституцією для Франції французька мова є державною мовою Республіки, вона є фундаментальною частиною французької ідентичності та спадщини, яку усіляко намагаються зберегти, що серед іншого простежується у Законі «Про вживання французької мови» (*Relative à l'emploi de la langue française*), який встановлює обов'язок використання французької мови щодо будь-якого напису або оголошення, що розміщені або зроблені на громадській дорозі, у місці, відкритому для публіки, або на засобі громадського транспорту та призначені для публічного інформування (ст. 3) [68]. Відповідно, ситуація де в рекламі або оголошенні використовується інша мова ніж французька є недопустимою та може тягнути за собою накладення штрафу.

Державна мовна політика Франції направлена на захист французької мови, це можна спостерігати у численних нормативно-правових актах цієї держави. Крім того, така планомірна діяльність та зважений підхід до реалізації мовної політики, дозволяє закріпити основні орієнтири та продемонструвати свою

ідентичність, що серед іншого виражається у твердій позиції щодо використання французької мови на міжнародній арені.

Слід наголосити, що є країни, які в Конституції не мають норм, які б закріплювали статус державної (офіційної) мови, втім не дивлячись на це власна мова використовується на всіх рівнях діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування тощо, що регламентовано окремими законами. До прикладу, в Японії Конституція не містить згадки про японську мову, проте передбачає, що діяльність органів місцевого самоврядування, судових органів, надання громадянства регулюється законом, де власне наявні положення про мову, в той же час японська мова є невід'ємною частиною національної політики [72]. Теж саме можна спостерігати і в Конституціях Угорщини [65], Чехії [69], Німеччині [56], Італії [53] та ін.

Сусідня для України Румунія послуговується румунською мовою, яка відповідно до ст. 13 Конституції є офіційною мовою. Крім того, Основний Закон встановлює, що освіта на всіх рівнях здійснюється румунською мовою, проте не виключено провадження освіти мовою міжнародного спілкування. Судочинство здійснюється румунською мовою, з можливістю залучення перекладача [51]. Окрім цього, в Румунії діє Інститут румунської мови, який є спеціалізованим органом, підпорядкованим Міністерству освіти, що займається просуванням румунської мови як в межах країни з метою всебічного покриття освітніх потреб щодо румунської мови, культури та цивілізації в румунських громадах, так і за її межами за для сприяння вивченню румунської мови, літератури, культури [67].

Натомість в Конституції Молдови вказано, що державною мовою Республіки Молдова є румунська, яка функціонує на основі латинського алфавіту. Держава визнає та захищає право на збереження, розвиток та функціонування російської мови та інших мов, якими розмовляють на території країни. А також сприяє вивченню мов міжнародного обігу. Режим функціонування мов на території Республіки Молдова встановлюється законом [50].

Мовна політики Молдови має подібні проблеми, що і в Україні за рахунок закріплення в Конституції захисту російської мови. Разом із тим, кардинальні зміни щодо закріплення саме румунської мови відбулись відносно нещодавно [48]. Мовна політика Молдови, також формується за рахунок нормативно-правових актів, які видають органи державної влади та реалізується профільними міністерствами.

В. М. Калущка у своєму дисертаційному дослідженні при аналізі питання про зарубіжний досвід забезпечення функціонування державної мови і можливість його застосування в Україні, зауважує, що «досягнення успіху у здійсненні мовної політики можливе лише з урахуванням внутрішніх тенденцій мовного розвитку та соціальних чинників, які впливають на функціонування мови» [31, с. 166 - 167].

Так, до прикладу такі країни як Швеція, Данія, Великобританія, Норвегія, Нідерланди не мають згадки про статус мови в Конституції через те, що населення цих держав складається з носіїв титульної нації, яка використовує власну мову для цих країн. Тобто, Швеція - шведську мову, Данія - данську мову, Великобританія - англійську мову, Норвегія - норвезьку мову, Нідерланди - нідерландську мову. Це вплинуло і на те, що в цих країнах немає потреби в мовних інспекторах, радах, комісіях з мовних питань, які б стежили та розвивали мову в межах своєї території адже немає спротиву, як до прикладу у випадку з російською мовою [31, с. 166].

В свою чергу, Конституція Іспанія в ст. 3 встановлює, що кастильська мова є офіційною іспанською мовою держави. Всі іспанці зобов'язані знати її та мають право користуватися нею. Інші іспанські мови також є офіційними у відповідних автономних співтовариствах згідно з їхніми статутами. Багатство різних мовних форм Іспанії є культурною спадщиною, яка має бути об'єктом особливої поваги та захисту [49].

При цьому, офіційні мови в автономних співтовариствах передбачені у відповідних статутах. Так, в Каталонії - каталонська та окситанська/аранійська; в Галісії - щодо галісійська; у Валенсійському співтоваристві - щодо

валенсійська; в Наваррі - баскська мова; на Балеарських островах - каталонської мови [64].

Враховуючи таку різноманітність іспанської мови діє мовна політика для реалізації якої створено Генеральну державну адміністрацію, що має міжвідомчий координаційний орган – Раду офіційних мов у Генеральній державній адміністрації. Цей орган відповідає за аналіз, просування та координацію діяльності різних міністерських відомств щодо використання офіційних мов [64]. Окрім цього, основним напрямком діяльності Ради є сприяння поширенню цінностей багатомовності в іспанському суспільстві та посилювати впровадження заходів, що сприяють досягненню цієї мети [55]. Відповідно, іспанська мова не є уніфікованою, єдиною для всіх, в силу можливості законодавчого закріплення власного діалекту іспанської мови, як офіційної. Інакшими словами, в загальному офіційною мовою є іспанська, а саме один із її діалектів, який може відрізнитись в залежності від регіону, проте держава не змушує використовувати її в інших співтовариствах, які наділені правом закріпити свій діалект на рівні офіційної мови. Таким чином, зменшується свавілля між окремими регіонами, які послуговуються іншими «словами»

Мовна політика Іспанії намагається поєднати утвердження офіційної загальнонаціональної кастильської мови з повагою до мовного різноманіття регіонів, що є відображенням складної етнокультурної структури країни і автономії регіонів. Відповідно, Іспанія демонструє поєднання централізованого статусу іспанської мови як державної з врахуванням прав і статусу регіональних мов, а також мов національних меншин, що має своє нормативне закріплення, та відбиває прагнення зберегти мовне різноманіття в межах єдності країни.

Враховуючи схожість в наявності різних діалектів на території України, шлях єдиного уніфікованого варіанту української мови який наразі простежується, розглядаємо, як один із можливих варіантів для утвердження автентичної української мови, однак формування поваги до діалектів, може бути більш доцільним, з огляду на продовження використання діалектів деякими

регіонами не дивлячись на примусове використання української мови у відповідних сферах. Втім, враховуючи тривалу лояльність до мов національних меншин та нехтування примусової «українізації» підхід до врахування діалектів та закріплення їх на рівні офіційних підвидів української мови може бути реалізований виключно у разі коли українська мова без проблем буде використовуватись у публічних сферах життєдіяльності держави.

Формування мовної політики в Іспанії здійснюється, як на загальному рівні через Генеральну державну адміністрацію, так і з через автономні співтовариства, які безумовно керується Конституцією Іспанії та власними Статутами. Реалізація мовної політики провадиться, в тому числі, і через профільні міністерства, а також спеціальні органи, що впроваджують окремі заходи.

Отже, аналіз світового досвіду формування та реалізації державної мовної політики демонструє, що успішна мовна політика має комплексний і системний характер, який серед іншого включає належне правове забезпечення, що дозволяє концентрувати увагу першочергово на власній мові, а потім вже дбати про інші, оскільки вони можуть мати вплив на безпеку держави.

Історичні, соціальні та культурні чинники мають безпосередній вплив на формування мовної політики країн. Втім, виключно своєчасна реакція деяких держав (до прикладу Естонія, Латвія) дозволила та дозволяє впровадити дієву мовну політику, яку можна вважати гарантом безпеки держави. При цьому, враховуючи відсутність загроз мові, як такій в ряді країн, впровадження чималого переліку органів відповідальних за захист мови не є доцільним.

Реалізація мовної політики в зарубіжних країнах здійснюється різними органами, що виплаває із потреб та напрямків мовної політики. Просування, та сприяння вивченню власної мови в рамках мовної політики за межами країни можна вважати пріоритетним напрямком для України, з огляду на чималу кількість населення за кордоном та попит на вивчення української мови серед іноземців.

Корисним є досвід створення Рад, які б займались моніторингом та контролем виконання мовної політики, а також надавали пропозиції щодо вдосконалення діючої мовної політики.

## Висновки до I розділу

Підсумовуючи перший розділ, слід зазначити, що було проаналізовано пріоритетні поняття, які дозволяють глибше осягнути предмет дослідження. При цьому, встановлено, що понятійний апарат є складним, що зумовлено ототожненням різних понять, а також розвитком науки та розширенням теоретичних положень.

Визначено, що державна мовна політика багатокomпонентне, складне поняття, яке можна визначити як частину національної політики (як один із пріоритетних напрямів державної внутрішньої політики), яка має свою структуру, котра зумовлена необхідністю врегулювання мовних відносин, мовної ситуації, мовної поведінки в межах держави та реалізується уповноваженими органами через систему стратегій, програм і заходів, що спрямовані на стабілізацію мовної ситуації, мовний розвиток та забезпечення прав і свобод громадян.

З'ясовано, що державна мовна політика має важливе призначення у суспільному житті, оскільки покликана вчасно виявляти та справлятися з наявними проблемами мовного середовища, а також знаходити відповідні шляхи їх вирішення. Відповідно, вона виступає інструментом покращення суспільного життя в країні через цілеспрямований вплив на мову та культуру та доповнює національну політику.

Установлено, що світовий довід формування та реалізації державної мовної політики має позитивні приклади, які можна перейняти Україні, зокрема з точки зору діяльності таких країн як Франція, Естонія, Латвія, Іспанія тощо. При цьому, для формування якісної та ефективної державної мовної політики необхідно мати чітку, тверду позицію щодо державної (офіційної) мови. Реалізація державної мовної політики не може бути покладена на один орган, і в той же час має бути орган, який створює (на основі досліджень) та контролює виконання такої політики.

## РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПОРЯДКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

### 2.1. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної мовної політики в Україні.

Враховуючи відсутність єдиного документу, який б закладав основи державної мовної політики діє низка нормативно-правових актів, які формують уявлення про орієнтири держави в «мовному питанні».

Відтак, розпочати слід з Конституції України, яка передусім у ст. 10 проголошує, що державною мовою в Україні є українська мова. Розвиток і функціонування такої мови забезпечує держава в усіх сферах суспільного життя на всій території України. При цьому, держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування та гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Разом із тим, Конституція встановлює, що застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [1].

Окрім цього, Основний Закон закріплює основні повноваження деяких органів, які зокрема вказують, що Верховна рада України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (п. 5 ст. 85 Конституції України); Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України (п. 1 ст. 116 Конституції України) [1].

Державна мовна політика, з огляду на сформоване в літературі визначення є частиною національної (внутрішньої) політики, тобто окреслені положення Основного Закону, в першу чергу, наголошують на тому, що орієнтири державної мовної політики формується Верховною Радою України шляхом

прийняття відповідних нормативно-правових актів, а Кабінет Міністрів забезпечує здійснення такої політики через формування допоміжних законодавчих актів, які сприяють реалізації визначених напрямів держави.

Так, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» встановлює, що основними засадами внутрішньої політики в гуманітарній сфері серед іншого є: реалізація державної мовної політики на основі норм національного та міжнародного права, забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших рідних мов громадян України [4]. Тобто, державну мовну політику складають норми національного та міжнародного права, при цьому, державна мовна політика є основою внутрішньої державної політики в гуманітарній сфері.

Разом із тим, варто констатувати, що нормативно-правове регулювання державної мовної політики налічує чимало законодавчих актів, які визначають основи мовної політики та впроваджують її у низку суміжних нормативно-правових актів, а також актів, які регулюють діяльність суб'єктів формування та реалізації державної мовної політики. Відтак, до нормативної бази віднесено:

1. Вищезгадана Конституція України;
2. Закони України:

«Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року, який, зокрема, згідно Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2021 від 14.07.2021 було визнано конституційним [3; 26]. Відтак, цей Закон є регулятором функціонування і застосування української мови, як державної у сферах суспільного життя на всій території України, при тому, він не має впливу на сферу приватного спілкування і здійснення релігійних обрядів.

В аспекті формування та реалізації державної мовної політики, слід зауважити, що Закон ввів нових суб'єктів, які власне реалізують покладені на них повноваження, вже тривалий час. Серед них:

1) Національна комісія зі стандартів державної мови, що реалізує державну мовну політику з метою збереження та розвитку державної мови шляхом встановлення стандартів української мови і методів перевірки рівня володіння державною мовою, необхідного для набуття громадянства чи зайняття визначених законами посад [13];

2) Уповноважений із захисту державної мови, який безпосередньо вносить пропозиції щодо забезпечення ефективної реалізації державної політики, спрямованої на захист державної мови та реалізує наглядові та контрольні повноваження у цій сфері [3];

3) Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови - діяльність якого передусім спрямована на забезпечення діяльності Уповноваженого із захисту державної мови, втім, цей державний орган також готує і пропозиції щодо забезпечення ефективної державної політики, спрямованої на захист державної мови, всебічний розвиток і функціонування державної мови у сферах суспільного життя [23].

Вказані суб'єкти мають безпосередній вплив на формування та реалізацію державної мовної політики, адже їх повноваження зумовлені забезпеченням функціонування української мови. Однак, ці органи так чи інакше залежні від Кабінету Міністрів України, який спрямовує та координує їх діяльність.

Проте, варто наголосити, що Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від початку свого прийняття є етапним, тобто набрання чинності окремих положень відбувається поступово, а його загальна чинність відбудеться вже на початку 2030 року [5].

~ наступним є Закон «Про національні меншини (спільноти) України» від 13 грудня 2022 року розширює положення Основного Закону, закріплює право на використання мов національних меншин. Окрім цього, цей нормативно-правовий акт встановлює заборону популяризації або пропаганди держави-терориста (держави-агресора) та її органів при реалізації та/або захисті прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) [7]. Відповідно, можна сказати, що таким чином законодавець обережно витісняє російську

«приналежність» та підкреслює, що певні дії можуть нести відповідальність встановлену законом.

~ «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. та «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 09 грудня 1997 р. - вплинули на формування державної мовної політики через необхідність врахування мов національних меншин, а не встановлення цілковитої переваги державної мови та ін. [10; 11].

### 3. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:

~ «Про утворення Експертної групи з питань мовної політики» від 19 вересня 2018 р. № 761 - є важливою складовою формування та реалізації державної мовної політики. Зокрема, Постанова встановлює склад Експертної групи, та наголошує на тому, що вона утворюється для вивчення проблемних питань, пов'язаних з реалізацією державної мовної політики [17].

Експертна група здійснює свою діяльність шляхом: 1) аналізу стану справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації державної мовної політики; 2) вивчення результатів діяльності відповідних суб'єктів, які мають відношення до реалізації мовної політики та моніторинг виконання покладених завдань; 3) участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, державних стратегій та цільових програм з питань, що належать до її компетенції; 4) формує рекомендації та пропозиції та подає їх до Кабінету Міністрів України [17]. Разом із тим, Експертна група, яка є консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України має тимчасовий характер, відповідно дослідження мовної ситуації відбувається з певною періодичністю, а не постійно.

~ «Деякі питання Національної комісії зі стандартів державної мови» від 06 листопада 2019 р. № 911 - регулює повноваження Національної комісії зі стандартів державної мови, яка власне реалізовує державну мовну політику через підготовку та проведення іспитів на рівень володіння державною мовою; сертифікацію; впорядкування стандартів державної мови, термінології тощо [13].

~ «Про затвердження Порядку взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування» від 21 серпня 2019 р. № 819. Цей законодавчий акт покликаний на врегулювання взаємодії між органами, а також дозволяє Уповноваженому із захисту державної мови ініціювати утворення міжвідомчих робочих груп, до складу яких можуть входити представники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, інших державних органів, органів місцевого самоврядування [14].

~ «Про затвердження Порядку здійснення Уповноваженим із захисту державної мови контролю за застосуванням державної мови органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування» від 21 серпня 2020 р. № 817 - містить положення щодо реалізації контролю Уповноваженим із захисту державної мови під час перевірок (виїзних та безвиїзних) [15].

~ «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» від 17.07.2019 р. № 596-р. Цей документ першочергово розкриває проблеми мовної сфери та визначає цілі, завдання та очікувані результати щодо популяризації української мови по завершенню дії Стратегії [19]. Умовно, цей акт можна вважати ключовим документом мовної політики, який підкреслює важливість української мови та характеризує загальну картину відсутності «культури» вживання української мови в Україні. В той же час, цей нормативно-правовий акт закладає підґрунтя для відповідних програм, які відображають конкретні заходи, що мають бути реалізовані в рамках державної мовної політики.

~ «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» від 19 травня 2021 р. № 474-р - направлений на реалізацію державної мовної політики

у період з 2022 по 2030 рік та включає шляхи розв'язання виявлених проблем [16].

~ «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» від 15.03.2024 р. № 243-р - передбачає конкретні завдання та заходи на період з 2024 по 2030 рік, що мають бути реалізовані в рамках державної мовної політики, а також встановлює відповідальні органи за виконання цих заходів [18].

4. Наступним щаблем є Укази Президента України, які свого часу акцентували увагу на питанні державної мовної політики, завдяки чому можна простежити риторичку за часів певного Президента:

~ «Про Концепцію державної мовної політики» від 15 лютого 2010 р. № 161/2010 - дозволяє простежити основні стратегічні пріоритети держави в «мовному питанні», які мали б бути реалізовані. Зокрема цей акт передбачає, що «Держава повинна забезпечити безумовне виконання конституційної норми щодо всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України». Тобто, це ще раз підсвічує, що реалізація державної мовної політики це передусім завдання держави в особі відповідних органів, які в силу наданих повноважень ще і формують її [20].

~ «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» від 31 травня 2018 р. № 156/2018. Указ, серед іншого, передбачав необхідність створення державної цільової програми на 2018 - 2028 роки, що була б спрямована на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної [21]. Яка, своєю чергою, не була розроблена на цей період, хоча відповідний проект був представлений та вказував напрями та основоположні ідеї Державної цільової програми на 2018 – 2028 роки [41].

5. Накази Уповноваженого із захисту державної мови:

~ «Про затвердження Положення про Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови» від 14 серпня 2020 р. № 2. Враховуючи роль

Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, вказаний нормативно-правовий акт безумовно має вплив на реалізацію державної мовної політики, що провадить Уповноважений із захисту державної мови. Відповідно, акт врегульовує повноваження, завдання, функції, які дозволяють створити організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічного забезпечення діяльності Уповноваженого із захисту державної мови [23].

~ «Порядок взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення» від 08.04.2021 № 10-У. Встановлює механізм взаємодії задля спрямованого захисту державної мови; виявлення порушень та своєчасне реагування на них; обмін рекомендаціями при застосуванні української мови як державної [22].

6. Інші нормативно-правові акти, що направлені на впровадження державної мовної політики в різних сферах застосування української мови як єдиної державної.

Слід зауважити, що в аспекті міжнародно-правових актів, що регулюють мовне питання є: Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01 лютого 1995 р. та Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин від 05 листопада 1992 р., які були ратифіковані Україною [10; 11; 24; 25]. Ці акти були прийняті з метою захисту національних меншин та їх мов, разом із тим, вони дещо звужують «права» державної мови, тому деякі країни не ратифікували їх.

Крім того, до нормативно-правового забезпечення реалізації державної мовної політики можна віднести і ряд інших Законів України, а саме: «Про освіту» - мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [8], «Про рекламу» - реклама здійснюється державною мовою [12]; «Про видавничу справу» - у видавничій справі мова застосовується відповідно до статті 10 Конституції України та визначається законом, при цьому, продукція призначена для службового та ужиткового користування видається державною мовою [2] і т. д.

Державна мовна політика перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими політиками, які торкаються державності, суверенності, ідентичності та культури. Тому, варто згадати і Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який встановлює, що збільшення кількості громадян, які володіють українською мовою та збільшення обсягів україномовного інформаційного та культурного продукту є показниками ефективності реалізації такої політики [9]. Збільшення цих показників не є можливим без комплексної реалізації державної мовної політики і державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, оскільки розуміння важливості державної мови є відображенням не тільки «примусу» законодавчих норм, але і свідомим кроком визнання національної ідентичності суспільством.

Слід зважати і на те, що діють і локальні акти, як до прикладу обласні та місцеві програми сприяння і розвитку української мови як державної, що направлені на реалізацію загальної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної. Такі місцеві акти мають деталізацію заходів, що мають бути реалізовані на місцях та відповідальних суб'єктів [43].

В аспекті формування мовної політики, важливу роль відіграють акти, які визначають повноваження відповідальних суб'єктів за реалізацію державної мовної політики, адже саме вони передбачають необхідність виконання тих чи інших заходів, які мають сприяти впровадженню відповідних напрямків мовної політики.

В свою чергу, наявність чималої кількості нормативно-правових актів створює певну нагромадженість, яка породжує нові деталізовані обов'язки для конкретних органів, установ та організацій, котрі мають їх виконувати, що як наслідок може породжувати їх невиконання або неналежне виконання. Це, зокрема, свідчить про потребу в якісному управлінні та контролі за виконанням обов'язків, адже в силу тривалої «боротьби» в питанні державної мовної

політики, відтягування та невжиття необхідних заходів несе в собі небезпеку для держави.

Можна дійти висновку, що низка законодавчих актів, так чи інакше, мають безпосереднє відношення до державної мовної політики, оскільки зачіпають питання мови, яка є частиною мовної політики.

Разом із тим, основою нормативно-правового забезпечення формування та реалізації державної мовної політики в Україні є: 1. Конституція України; 2. Закони України; 3. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; 4. Укази Президента України; 5. Накази Уповноваженого із захисту державної мови; 6. Інші нормативно-правові акти, що спрямовані на впровадження державної мовної політики в різних сферах застосування української мови як єдиної державної, в тому числі міжнародні: Рамкова конвенція про захист національних меншин та Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин тощо.

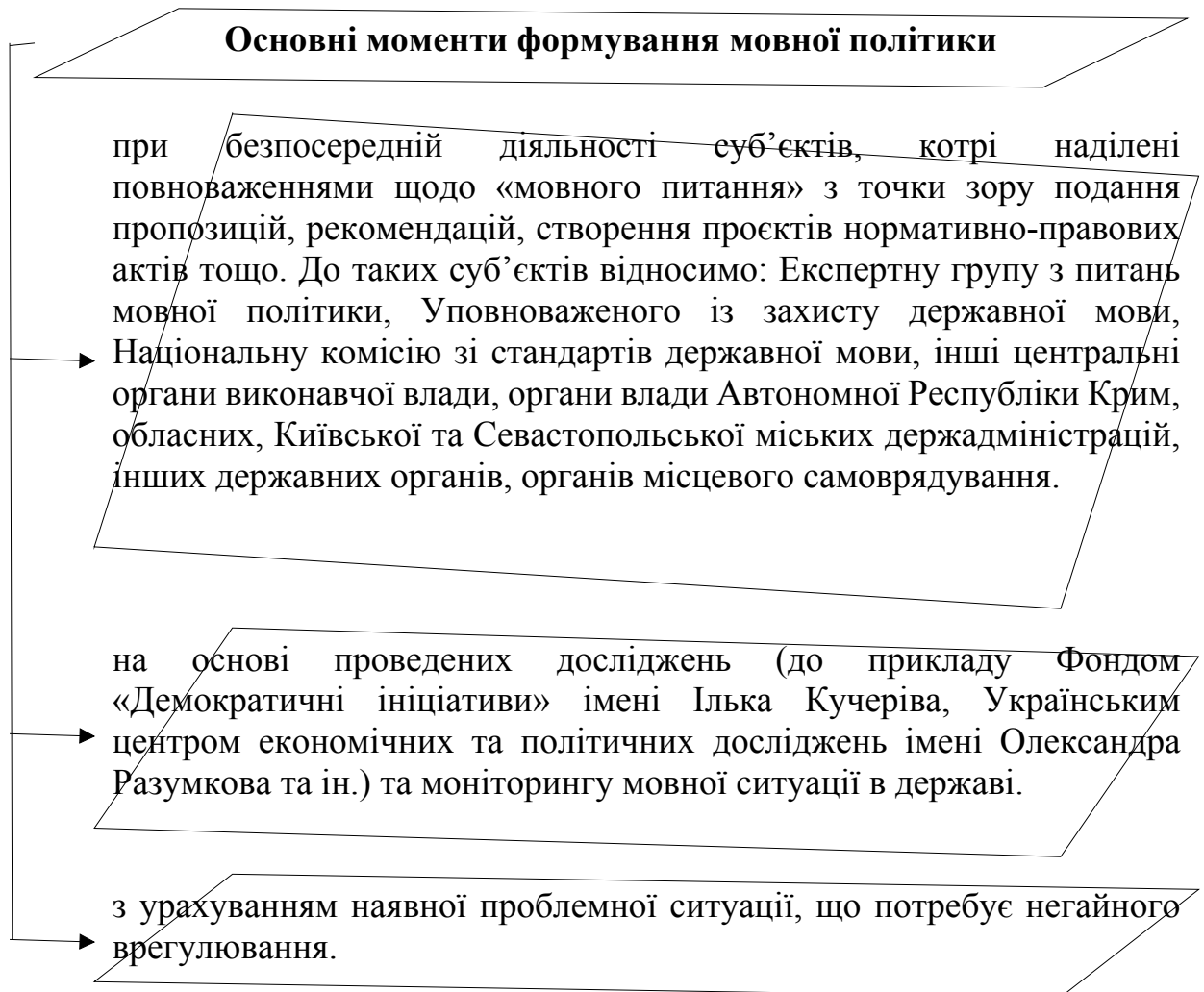
Процеси формування та реалізація державної мовної політики нерозривно пов'язані з правовими нормами, які мають створювати основу для впровадження мовної політики. Аналіз нормативно-правового регулювання свідчить про акцентовану увагу в питаннях забезпечення використання, розвитку та захисту української мови як державної, а також про наявність контролю за реалізацією державної мовної політики.

## **2.2. Оцінка чинної мовної політики в Україні та напрями її формування і реалізації.**

Чинна мовна політика в Україні представлена рядом нормативно-правових актів, які об'єднанні спільною метою, яку можна представити як забезпечення нормалізації мовної ситуації в державі, утвердження, захист і розвиток української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Зважаючи на широкий масив законодавчих актів слід звернути увагу на напрямки формування та реалізації чинної мовної політики, які дозволять комплексно оцінити стан чинної мовної політики.

Так, на основі аналізу нормативно-правових актів, можна говорити про те, що формування мовної політики здійснюється з урахуванням деяких аспектів (див. рис. 2.1.).



**Рис. 2.1. Особливості формування мовної політики**

Примітка: складено автором на основі аналізу законодавства

В. М. Калущка зазначає, що «інститут державної мови, будучи складовою частиною конституційного ладу, він має також власну внутрішню будову, зміст якої визначається, насамперед, предметно-функціональними, генетико-онтологічними та структурними зв'язками між правовими нормами та субінститутами конституційного, адміністративного та інших галузей права» [31, с. 59 – 60].

Тобто, процесуально, виходячи з конструкту державної мовної політики її формування в Україні відображається у:

~ нормативно-правовому забезпеченні (яке дозволяє здійснювати розробку проєктів та прийняття законодавчих актів - концепцій, стратегій, програм, рішень що поєднані загальною метою мовної політики та відповідають Конституції України);

~ інституційному забезпеченні (наявність або створення спеціалізованих органів, які займаються або будуть займатись формуванням та реалізацією державної мовної політики).

В той час, як реалізація мовної політики відображається у:

~ впровадженні визначених орієнтирів та заходів, що передбачені нормативно-правовими актами;

~ контроль і моніторинг за виконанням мовної політики.

Відповідно, формування та реалізація державної мовної політики є складними процесами, що поєднують законодавчі, інституційні, освітні, інформаційні, контрольні заходи, що передусім спрямовані на розвиток і захист державної мови.

Разом із тим, зважаючи на інтеграцію України до європейського політичного та економічного простору О. Л. Тарасенко серед основних завдань, в рамках мовного простору Європейського Союзу виділяє такі:

- 1) проведення контролю за реалізацією законодавства в мовній сфері;
- 2) збір матеріалів щодо мовної політики в ЄС;
- 3) захист державних мов;
- 4) впровадження заохочувальних заходів задля того, аби вивчити офіційні європейські мови для того, аби забезпечити не лише мовне, а й культурне розмаїття в рамках ЄС [34, с. 278].

З огляду на це при формуванні мовної політики на сучасному етапі відповідні органи мають зважати і на особливості політики Європейського Союзу, яка серед іншого включає не тільки захист офіційних мов, але і

регіональних та мов національних меншин [38, с. 320 – 321]. Інакшими словами, формування та реалізація мовної політики в Україні на теперішній час враховує і мовну політику ЄС, адже статус кандидата в члени у ЄС передбачає впорядкування національного законодавства із європейським законодавством.

Відтак, діюча державна мовна політика включає такі глобальні напрямки [19]:

1. Захист, зміцнення, розвиток та забезпечення функціонування української мови як єдиної державної мови, обов'язкової у всіх сферах публічного життя на території України у державному управлінні, освіті, культурі, медіа, сфері послуг, бізнесі тощо;

2. Підтримка балансу між розвитком української мови і захистом мов національних меншин для забезпечення соціальної гармонії та мовного різноманіття з урахуванням вимог ЄС;

3. Розвиток української мови як державотворчого чинника, підтримка національної ідентичності, збереження культури, традицій, історичної пам'яті;

4. Популяризація української мови серед населення, підвищення мовної свідомості і мотивування до використання її у повсякденному житті;

5. Створення та впровадження мовних стандартів і термінології, для забезпечення єдиного мовно-інформаційного простору;

6. Реінтеграція мовного простору та подолання наслідків лінгвоциту на деокупованих територіях;

7. Забезпечення українській мові статусу офіційної мови ЄС;

8. Захист і підтримка української жестової мови;

9. Організація державного контролю за дотриманням мовного законодавства.

Своєю чергою, можна виділити основні напрямки реалізації мовної політики, які охоплюють:

1. Розробку та впровадження мовних стандартів, концепцій, програм, заходів, рекомендацій, пропозицій, а також законодавчих актів;

2. Підвищення рівня володіння державною мовою громадянами, в тому числі категорій осіб, які мають володіти державною мовою на відповідному рівні, шляхом організації навчальних курсів, тренінгів, семінарів; сертифікації мовної компетентності; вдосконалення викладання української мови та ін.;

3. Інформаційні та просвітницькі, мотивувальні кампанії для популяризації української мови серед населення;

4. Взаємодію між спеціальними суб'єктами з мовного питання та іншими органами, установами, підприємствами, організаціями різних форм власності;

5. Здійснення моніторингу мовної ситуації, мовної політики ЄС та контролю за виконанням заходів передбачених відповідними програмами.

Варто зауважити, що окреслені напрямки були виокремлені з усього масиву нормативно-правових актів, які, так чи інакше, зачіпають мовне питання та демонструють загальний вектор державної мовної політики, що дозволяє надати оцінку діючій мовній політиці.

Разом із тим, надаючи оцінку чинної мовної політики в Україні слід наголосити, що формування та реалізація державної мовної політики не відбувалась на постійній, етапній та планомірній основі з огляду на тривалу відсутність основоположних документів, які б забезпечували належне функціонування української мови.

Так, до прикладу Концепція державної мовної політики, яка була затверджена Указом Президента України від 15 лютого 2010 року передбачала, що «принципове значення для майбутнього української мови має національна мовна свідомість і національна гідність. У цьому чільна роль належить, насамперед, вищому керівництву держави, яке своїм особистим прикладом і зусиллями має утверджувати престиж української мови»[20]. Концепція вказувала на потребу створення Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2011 – 2015 роки, яку успішно підготував КМУ та визначив більше 40 заходів, які мали б сприяти розвитку і функціонуванню української мови. Втім, профільного закону, який б регулював функціонування української

мови не було прийнято, хоча були сформовані та подані відповідні проекти Законів, зокрема «Про мови», «Про мови в Україні», «Про регіональні мови та мови меншин» [45]. В той же час продовжував діяти Закон Української радянської соціалістичної республіки «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 № 8312-ХІ, який був чинним до 2012 року. Цей законодавчий акт був лояльним до російської мови та не закріплював обов'язкового знання усіма громадянами української мови, серед іншого ст. 6 вищевказаного Закону закріплювала, що службові особи мають володіти українською та російською мовами, при цьому, якщо особа не знає цих мов їй не може бути відмовлено в прийомі на роботу, оскільки після прийняття на роботу така особа має оволодіти відповідною мовою для виконання службових обов'язків [6].

Окрім цього, зважаючи на вагу Концепції державної мовної політики не було також і реалізовано положення про утворення спеціального органу - Державного департаменту мовної політики, який б мав формувати та контролювати реалізацію державної мовної політики, яка тривалий час носила статус формальної.

Прийняття 03 липня 2013 року Закону України «Про засади державної мовної політики» змінило риторичку щодо застосування української мови принаймні Закон закріплював норму, яка передбачала що «українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються цим Законом. Держава сприяє використанню державної мови в засобах масової інформації, науці, культурі, інших сферах суспільного життя» [5]. Відповідно, юридично українська мова вже мала більшу вагу ніж російська, втім, використання російської мови не було мінімізоване. Крім того, вищезгаданий Закон у лютому 2018 році було визнано неконституційним, інакшими словами формально ці положення Закону перестали мати силу, що як наслідок була потреба в новому законодавчому акті.

В свою чергу, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який прийшов на заміну Закону України «Про засади державної мовної політики» та власне став фундаментом для української мови після Конституції України вперше поставив ребром мовне питання щодо української мови та закріпив обов'язкові сфери вживання української мови, а також обов'язок щодо знання такої мови [3]. Можна вважати, що цей нормативно-правовий акт, став першим реальним кроком до реалізації державної мовної політики, з точки зору функціонування української мови, за всі часи, адже він вивів інтереси державної мови на новий рівень, хоч і зіштовхнувся із значною критикою та спротивом суспільства.

Аналізуючи положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» можна говорити про поступове обов'язкове використання української мови у сферах публічного життя, що має сприяти утвердженню та захисту української мови. Введення санкцій у вигляді штрафу та адміністративної відповідальності для керівників і працівників підприємств, установ, організацій, посадових осіб органів влади і місцевого самоврядування, а також інших фізичних осіб (що виконують відповідні повноваження), котрі недотримуються вимог Закону беззаперечно є необхідним кроком для закріплення суспільної важливості державної мови.

Вбачається, що держава з прийняттям профільного акту «про мову» намагається укорінити українську мову у всі сфері життя суспільства. Проте, з огляду на відсутність популяризації української мови в побуті та зміцнення національної ідентичності, дії цього нормативно-правового акту недостатньо. Вплив політичного життя суттєвий, адже маніпуляції щодо мовного питання, не тільки підривають авторитет української мови, але і спрямовані на розхитування ситуації всередині країни та відтермінування прийняття важливих норм, які дійсно сприяли б вирішенню наявних проблем.

В силу дії Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава», актуальна мовна політика, поміж іншого, обертається

саме навколо цього документу, адже він закладає основні вектори сучасного розуміння державної мовної політики в Україні.

Відтак, Стратегія передбачає не тільки володіння та обов'язкове використання української мови у відповідних сферах, але і мотивування на використання української мови в усіх сферах для формування комфортного україномовного середовища. Тобто, мета Стратегії утвердження української мови як державної, підвищення її престижу, формування комфортного україномовного середовища та зміцнення національної ідентичності в тому числі для українців за кордоном [19].

Слід зауважити, що Стратегія охоплює практично всі сфери суспільного життя, що дозволяє системно впливати на мовну ситуацію в країні. Окреслені цілі та завдання є консолідованими та у своїй сукупності здатні продемонструвати очікувані результати. В той же час визначається необхідність підсилення контролю за розвитком української мови та порушеннями законодавства у сфері застосування державної мови, у тому числі на тимчасово окупованій території України [19].

Разом із тим, Стратегія вказує, що її реалізація буде здійснюватися шляхом виконання заходів Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, яка, своєю чергою, була прийнята в березні 2024 року, тоді як сама Стратегія діє з липня 2019 року [18; 19]. Подібне відтягування і тривала систематизація та нормування відповідних заходів державної мовної політики простежується не вперше, при цьому, за період відсутності такої Державної цільової програми «національного рівня» діяли та діють обласні та місцеві програми, що розроблені на певні періоди починаючи з 2021 року. Однак, ці програми передусім направлені на практичну реалізацію ст. 10 Конституції України шляхом спонукання до вивчення української мови та її використання, перевірки дотримання вимог мовного законодавства і проведення допоміжних заходів. Крім того, аналіз чинних обласних та місцевих програм свідчить про неналежне посилення на

законодавство та відсутність профільних законодавчих актів, які регулювали питання української мови в час прийняття відповідних політик [43].

Виходячи з вищезазначеного можна говорити про те, що досі Стратегія має переважну декларативність, яка не має належної реалізації. Окрім цього, існує ймовірність того, що деякі заходи залишаться декларативними без фактичного впливу на мовну поведінку населення через недостатню координацію між різними органами, дефіцит необхідних ресурсів (або ж неналежне розподілення ресурсів).

Узагальнюючи оцінку діючої мовної політики в Україні вбачаються позитивні зміни, які виявляються у:

1.1) діяльності спеціальних суб'єктів, зокрема: Уповноваженого із захисту державної мови, Експертної групи з питань мовної політики, Національної комісії зі стандартів державної мови тощо;

1.2) планомірній обов'язковості використання української мови в усіх сферах публічного життя;

1.3) розширенні векторів впливу на національну ідентичність, що дозволяє закріпити важливість державної мови;

1.4) моніторингу мовної ситуації та стратегічному плануванні розвитку та функціонування української мови;

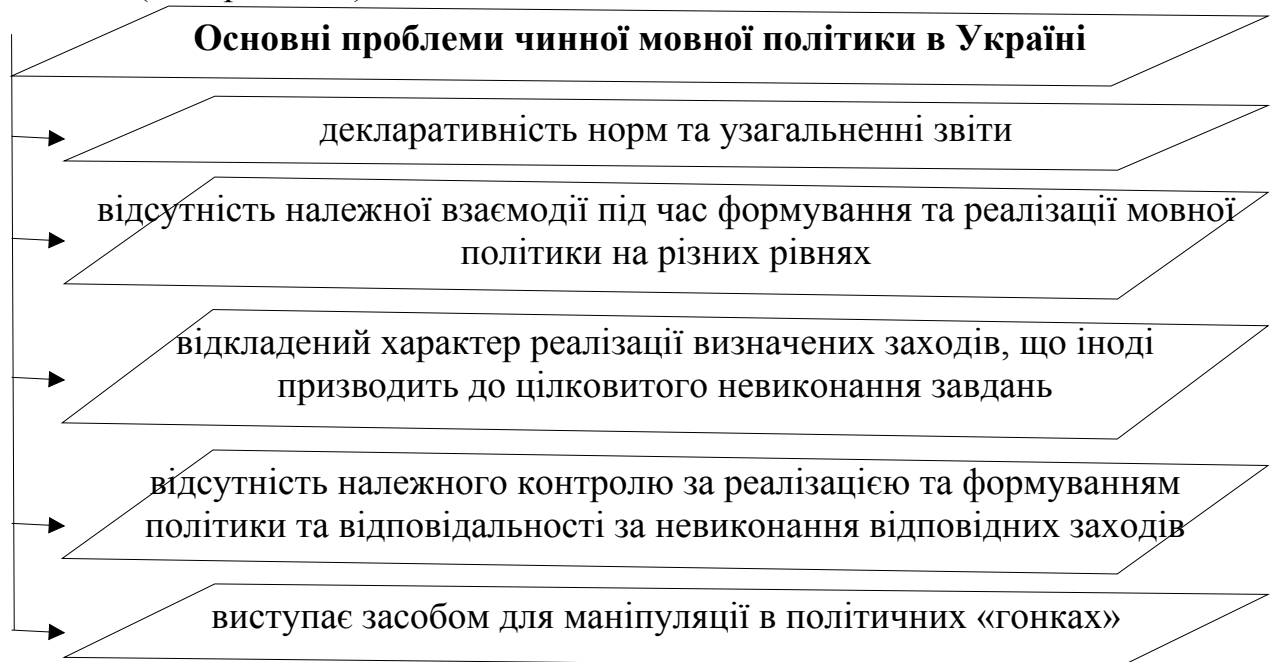
1.5) наявності громадського контролю через можливість повідомлення про порушення «мовного» законодавства;

1.6) розширення нормативно-правового регулювання.

В той же час, позитивні трансформації у суспільстві на сучасному етапі в напрямку використання української мови, переважно зумовлені не політикою держави, а повномасштабним вторгненням, яке дало значно більший поштовх до вживання української мови в усіх сферах життя, в тому числі в межах приватного спілкування. Втім, свідома громадська позиція в «мовному питанні» торкнулась не всіх, тому все ще певний відсоток населення виявляє мовну апатію або опір, що як наслідок потребує вжиття належних, посиленних заходів з боку держави.

Сучасна мовна політика направлена і на створення балансу між утвердженням державної мови і захистом мов меншин, що в силу взятих державою зобов'язань, інколи ускладнює впровадження заходів щодо «цілковитого» використання української мови та зумовлює певну соціальну напругу в питанні «боротьби» російської та української мови. Крім того, відсутність примусу у питанні державної мови та лояльне ставлення до російської мови, яка серед іншого відображена і в положеннях Основного Закону України грає злий жарт не на користь державної мови, оскільки тривале перебування під гнітом та знищення української мови відобразилось на національній свідомості значної кількості громадян, які вважають рідною мовою саме російську, а не українську мову.

Відповідно, можна сформулювати основні проблемами чинної мовної політики (див. рис. 2.2.).



**Рис. 2.2. Основні проблеми чинної мовної політики в Україні**

Примітка: складено автором на основі проведеного дослідження

Отже, мовна політика України демонструє значні зрушення, які тривалий час не були реалізовані. Разом із цим, державна мовна політика потребує подальшого вдосконалення, впровадження визначених заходів та системної підтримки, в тому числі зі сторони громадян та міжнародної спільноти.

Окрім цього, є потреба у нормативному врегулюванні чітких механізмів контролю щодо дотриманням законодавства «про мову», реалізації заходів державної мовної політики, а також порядку притягнення до відповідальності осіб, які порушили законодавства у цій сфері та не є керівниками, посадовими особами певних органів державної влади, місцевого самоврядування, державних або комунальних підприємств, установ та організацій.

## Висновки до II розділу

Узагальнюючи другий розділ, слід вказати, що було проаналізовано нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної мовної політики в Україні та надано оцінку чинної мовної політики в Україні, що дозволило глибше осягнути предмет дослідження та виявити наявні недоліки.

З'ясовано, що нормативно-правове забезпечення налічує чималий перелік актів, які врегульовують особливості правового статусу державної мови та інших мов; повноваження певних органів у сфері мовної політики; специфіку використання української мови в освіті, рекламі, видавничій справі тощо та в загальному становлять комплекс, який формує державну мовну політику в Україні. Крім того, наявне регулювання підкреслює відсутність системного та планомірного підходу до формування та реалізації мовної політики.

Установлено, що процес формування і реалізації державної мовної політики передбачає безпосередню діяльність спеціально створених органів та інших суб'єктів, які наділені повноваженнями у сфері «мовного питання», які збирають, вивчають та аналізують мовну ситуацію в Україні, мовну політику Європейського Союзу та наявні «мовні» проблеми, які потребують вирішення та впроваджують конкретні заходи, які сприяють досягненню мети мовної політики.

Оцінка чинної мовної політики в Україні дозволяє говорити про ряд проблем, а саме: декларативність норм та узагальненні звіти; відсутність належної взаємодії під час формування та реалізації мовної політики на різних рівнях; відкладений характер реалізації визначених заходів, що іноді призводить до цілковитого невиконання визначених заходів; відсутність належного контролю та відповідальності за невиконання відповідних заходів; є засобом для маніпуляції. Виявлені недоліки засвідчують потребу у вдосконаленні як формування, так і реалізації державної мовної політики.

## РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

### **3.1. Проблеми та перепони публічного управління та адміністрування державною мовною політикою.**

Визначені засади формування та реалізації державної мовної політики України через вивчення: сутності державної мовної політики; зарубіжного досвіду регулювання мовних відносин; нормативно-правового забезпечення; «юридичного» становлення мовної політики незалежної України; а також оцінки сучасної мовної політики в Україні дає підстави говорити про наявність проблем публічного управління та адміністрування державною мовною політикою. Відтак, враховуючи доволі складний та тривалий процес акумулювання державної мовної політики проблеми публічного управління доречно розглядати в декількох площинах - організаційній (формування та реалізація) та нормативно-правовій (закріплення важливих положень).

Так, розглядаючи проблематику організаційної площини виходимо з наступних аспектів, які вказують на відсутність належного структурно-функціонального забезпечення формування та реалізації державної мовної політики. Практично було забезпечено діяльність трьох «нових» органів: двоє з яких мають конкретні повноваження спрямовані на реалізацію мовної політики (мова йде про Уповноваженого із захисту державної мови - контроль за дотримання мовного законодавства, реакція на порушення тощо; та Національну комісію зі стандартів державної мови - формує стандарти української мови, займається організаційним, правовим забезпеченням проведення іспитів на знання української мови та ін.) та один тимчасовий консультативно-дорадчий орган, котрий має безпосередню вагу в питанні формування та реалізації мовної політики (Експертна група з питань мовної політики).

Разом із тим, якщо в аспекті діяльності Уповноваженого із захисту державної мови та Національної комісії зі стандартів державної мови майже не виникає питань, то до Експертної групи з питань мовної політики їх чимало.

Постанова КМУ «Про утворення Експертної групи з питань мовної політики» від 19 вересня 2018 р. № 761 затвердила склад Експертної групи, основні повноваження та завдання, форма роботи [17]. Тобто, цей суб'єкт є допоміжним органом, який сприяє формуванню державних стратегій та цільових програм та вивчає проблемні питання, пов'язанні з реалізацією державної мовної політики.

Виходячи з покладених завдань Експертна група з питань мовної політики:

~ аналізує стан справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації державної мовної політики;

~ вивчає результати діяльності відповідних суб'єктів, які мають відношення до реалізації мовної політики;

~ проводить моніторинг стану виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань;

~ бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів;

~ подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи рекомендації та пропозиції.

Отже, цей орган є важливою ланкою, який має вчасно реагувати на наявні перешкоди при реалізації мовної політики, а також сприяти формуванню законодавчого підґрунтя окремих складових мовної політики. Однак, цей орган не є постійним, відповідно для початку виконання ним своїх повноважень його потрібно скликати зібрати всіх членів (принаймні половину її членів для правоможності), які входять в таку Експертну групу. Вищезгадана Постанова КМУ від 19 вересня 2018 р. № 761 не містить норми, які б вказували:

1.1) періодичність роботи такого органу;

1.2) коли має відбуватись моніторинг стану виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань;

1.3) з якою частотою має здійснюватись комплекс аналізу сучасної мовно-культурної ситуації в Україні;

1.4) як звітує цей орган про свою роботу та виявлені порушення реалізації мовної політики;

1.5) яким чином запрошують її членів та обирають суб'єктів, які працюють зазгодою тощо.

Пошук протоколів або інших рішень Експертної групи з питань мовної політики на сайті КМУ не дав результатів, загальний пошук також не містив інформації про будь-які документи, які б стосувались діяльності Експертної групи з питань мовної політики [44; 46]. Беззаперечно, на підставі здійсненого пошуку стверджувати факт відсутності проведення таких засідань Експертної групи з питань мовної політики неправильно, адже ця інформація могла бути не опублікована в силу «протокольності» рішень. Проте, брак будь-якої інформації викликає сумніви щодо доречності такого тимчасового органу, адже сучасна мовна політика потребує постійного моніторингу та аналізу стану виконання відповідних заходів, адже минулий досвід показує мінімальні показники успішності реалізації державної мовної політики.

Відповідно проблема відсутності постійно діючого органу, який б займався не тільки аналізом порушень у сфері мовного законодавства чи аспектами функціонування української мови з точки зору стандартизації та правил, але і поглиблено вивчав мовну ситуацію та аспекти реалізації мовної політики - досі відкрите. Наявність двох відокремлених органів - Уповноваженого із захисту державної мови та Національної комісії зі стандартів державної мови, безумовно гарний крок, втім ці два органи умовно займаються реалізацією одного нормативно-правового акту (Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»), де перший слідкує за дотриманням вимог законодавства про мову, а інший формує основу вживання української мови

(стандарти, правила, термінологію) та визначає рівень знання української мови у відповідних осіб, які мають використовувати українську мову у тих сферах що передбачені у вищезгаданому Законі України.

Відсутність єдиного органу влади, який б здійснював формування та відповідав за реалізацію державної мовної політики створює надмірну розгалуженість та громіздкість органів публічної влади, які виконують ті чи інші повноваження щодо формування та реалізації мовної політики. Інакшими словами організація публічного управління потребує впорядкування наявних органів, які так чи інакше пов'язані з державною мовною політикою, створення та діяльність нині діючих органів має позитивний результати, однак частково зміщено фокус уваги, який не дозволяє створювати належну державну мовну політику та контролювати її виконання.

В. М. Калущка зазначає, що «...потрібно створити систему органів державної влади, які б здійснювали контроль за виконанням законодавства про мови та були б наділені широкими повноваженнями у сфері захисту і всебічного розвитку мови» [31, с. 59]. Це дійсно має місце, з огляду на потребу у здійсненні контролю за виконанням законодавства у сфері державної мовної політики, оскільки органи, які мають повноваження у сфері захисту і всебічного розвитку мови все таки були створені. Також, враховуючи діючу структуру органів формування та реалізації мовної політики, варто вказати, що досі маємо недостатньо розвинені механізми моніторингу, контролю та санкцій за порушення мовного законодавства зі сторони громадян.

Перепонами ефективного управління є і обмеженість ресурсів, яка створює труднощі як в процесі формування державної мовної політики (некомпетентні посадові особи, які не мають розуміння мовної ситуації та потреб суспільства), так і на етапі реалізації, що відображається у дефіциті фінансових ресурсів за допомогою яких можна впроваджувати необхідні заходи.

Крім того, аналіз обласних та місцевих програм з мовного питання продемонстрував і проблеми на нижчих рівнях управління, які потребують якісної та ефективної координації з «організаторами» державної мовної політики. Здавалось би, що взаємодія державних органів, органів місцевого самоврядування тощо є основоположною та певна річ має відбуватись без додаткових законодавчих актів в силу загальних положень, однак практично, виявляється, що має бути ще один, а ліпше декілька нормативно-правових актів, які в декількох пунктах розпишуть загальні особливості між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, підприємствами та організаціями. Це як наслідок породжує значний масив актів, які фактично не працюють, оскільки навіть за прописаної можливості обміну інформацією, рекомендаціями та ін. в новому документі, координація не відбувається належним чином.

Разом із тим, варто сказати, що не завжди недостатня взаємодія між відповідними інституціями унеможлиблює ефективне адміністрування мовної політики.

Слід зауважити і на тому, що незважаючи на вагому роль державних суб'єктів, формування та реалізація мовної політики врешті-решт має турбувати і суспільство, яке має доволі слабе інституційне представництво громадськості у відповідних процесах, особливо на місцях. Залучення громадськості у відповідні комісії, ради, обговорення, слухання або можливість впливати на проєкти мовних програм до їх затвердження на місцях має сприяти не тільки залученості до процесу формування місцевих програми, але і дозволить контролювати її виконання, а також підвищити інтерес до державної мовної політики.

З боку суспільства наявна недостатня підтримка в аспекті контролю або формування політики, що пояснюється мовною поведінкою, яка демонструє збереження звички не користуватися державною мовою та в байдужому ставленні до мовного питання. Це серед іншого має як раз і вирішувати державна

мовна політика шляхом зміцнення національної ідентичності та донесення важливості української мови.

В той же час, варто зважати, що публічне управління часом є ареною для маніпуляцій та політичних «гонок», що ускладнює планомірне і системне управління мовною політикою через політичну заангажованість чи діяльність певних представників відповідних органів «собі» на користь в мовному питанні. Тому, формування державної мовної політики має відбуватись передусім незацікавленими особами у «владі».

Що стосується площини нормативно-правового регулювання, то беззаперечно наявні норми, що характеризуються декларативністю, мають певну неузгодженість з іншими нормативними актами чи взагалі відсутнє регулювання певних аспектів. До прикладу, Указом Президента України від 31 травня 2018 р. № 156/2018 була передбачена необхідність створення КМУ державної цільової програми на 2018 - 2028 роки, втім така Програма з'явилась лише у 2024 році та охоплює вже інший період, при тому, що КМУ було розроблено проєкт Програми на період 2018 по 2028 роки [18; 21]. Або ж Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава», яка також має положення, які досі не знайшли свого вияву в нормативно-правових актах, в той час як прийнята Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року не містить відповідних кроків до реалізації намічених завдань у Стратегії.

Відповідно нестача законодавчих актів (які мали б прийняти у відповідний строк або для реалізації певних положень), неузгодженість, брак деталізації процедурних моментів відображається і у неефективних механізмах реалізації діючої мовної політики. Законодавчі акти повинні бути «продуктивними» та містити відповіді на всі можливі запитання щодо процедури реалізації або формування державної мовної політик чи роботи конкретного спеціального органу, як по окремим питанням, так і у разі комплексного документу.

Окрім цього, в питанні нормативно-правового регулювання чималу роль грає і імплементація норм європейського законодавства, що не залишилась непомітною в нормах національного законодавства. Частково можна завдячувати мовній політиці Європейського Союзу, адже вона направлена на захист офіційних (державних) мов та підтримує ідею, що кожна держава має мати власний універсальний засіб комунікації, і при тому, не забувати про мови національних меншин, регіональні мови, а також сприяти вивченню мов міжнародного спілкування. Основні зрушення в питанні захисту та утвердження української мови як державної в Україні відбулись серед іншого на тлі інтеграційних процесів. Утім, необхідність врахування інтересів національних меншин, тобто інших мов, зіграла не дуже позитивно, що дозволило вкорінити «мовного ворога», який планомірно нищить національну безпеку держави.

Так, минуле управління спричинило безперешкодне навчання в закладах загальної освіти російською, угорською, польською мовами, отже всі предмети за виключенням української мови викладались відповідними мовами. Разом із тим, через тривале використання мови у процесі навчання, вона мала свій вияв і в побуті (оскільки ця мова переважала у відповідному регіоні), тим самим витісняючи українську мову, як мову можливого спілкування в усіх сферах життя. Багатомовність є відображенням розвитку, проте в державах де питання національної ідентичності, патріотичного виховання не мало глобального масштабу, така багатомовність спричиняє проблеми в мовному питанні.

Крім того, проблемою публічного управління в нормативній площині є відсутність мотивування, заохочення, підтримки з боку держави для формування достатнього рівня володіння державною мовою. На жаль, не всі громадяни мають чітку громадську позицію в питанні державної мовної, тому постає потреба у стимулюванні до вивчення української мови. Саме через відсутність стимулів, деякі заходи не є дієвими.

Держава ставить для себе цілі, які направлені на забезпечення можливості доступу до української мови на тимчасово окупованих територіях. Такий підхід

підкреслює, що держава не забуває про громадян на окупованій території, але в той же час немає заходів, які б передбачали інтеграцію суспільства, яке перебувало в окупації. Крім того, акцентування можливості вивчення української мови навіть на тимчасово окупованих територіях, може вплинути на безпеку громадян, які власне мають бажання користуватись відповідними ресурсами. Також дії держави агресора, щодо знищення української мови можуть значно посилитись.

Беззаперечно, тимчасово окуповані території стали осередками мовного лінгвоциду, що ускладнює відновлення і розвиток державної мови на цих територіях та створює додаткові виклики для управління мовною політикою. Саме тому, необхідно розробляти більш ґрунтовні програми, які б мали конкретну спрямованість на повернення громадян до україномовного середовища.

Відповідно роблячи акцент на розвиток, вивчення державної мови на окупованих територіях держава практично не може це забезпечити в силу відсутності контролю, неможливості отримати результати (тобто прозвітувати) та наявним ризиком для громадян, які перебувають на тій території.

Це вказує на чергову декларативність, яка могла бути замінена на більш реальні цілі, які важливі насамперед громадянам, які проживають на підконтрольній території України, зокрема зупинити свою увагу на такій категорії, як внутрішньо переміщенні особи, які тривалий час зазнавали русифікації та потребують більшої підтримки на шляху до українізації.

Отже, основні проблеми публічного управління державною мовною політикою лежать у двох площинах, а саме: організаційній (інституційна - внутрішня будова архітектури органів формування та реалізації мовної політики, а також громадськість; ресурсна - кадрове, фінансове забезпечення; процесуальна складова - порядок організації процесу формування та реалізації державної мовної політики); та нормативно-правовій. Вирішення визначених

проблем та перепон потребує комплексної та системної координації для забезпечення інституційної спроможності та ефективності, а також задля вдосконалення законодавства та активації взаємодії з громадськістю.

### **3.2. Напрями вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики.**

Аналіз мовної ситуації в Україні вказує на поступове зміцнення та розвиток державної мови, про збільшення відсотку населення, яке послуговується українською мовою, в тому числі і у побуті. Утім, такі результати не цілковита заслуга державної мовної політики. Разом із тим, діюча мовна політика має всі шанси на те щоб очікувані результати були досягнуті, але і у тому разі, якщо буде вжито ряд заходів, які усунуть виявлені недоліки.

Відтак, з огляду на проведене дослідження, можна визначити основні напрямки, що сприятимуть вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики, до яких відносимо:

#### **1. Покращення нормативно-правового регулювання:**

~ удосконалення інституційного забезпечення для належного контролю за виконанням державної мовної політики. Цей напрям доцільно реалізовувати через створення постійно діючого органу (або об'єднання існуючих спеціалізованих органів), який буде охоплювати процедуру від формування державної політики до контролю та моніторингу її виконання;

~ регламентація порядку діяльності Експертної групи з питань мовної політики щодо: періодичності її роботи, специфіки та частоти здійснення моніторингу виконання мовної політики, обов'язковості звітування за наслідками роботи та публікацію протоколів і звітів, за яким принципом формується склад Експертної групи (кого та як запрошують членів, які включені до складу такої групи участь яких здійснюється за згодою);

~ посилення ролі Уповноваженого із захисту державної мови, Національної комісії зі стандартів державної мови, які окрім покладених на них повноважень

здійснювали моніторинг та моніторинг і контроль реалізації державної мовної політики в аспекті функціонування, розвитку та використання української мови;

~ покращення механізмів відповідальності за невиконання завдань, заходів, що передбачені мовною політикою, а також впровадження відповідальності за порушення мовного законодавства не тільки для керівників, посадових осіб відповідних органів, установ, підприємств і організацій, але і для громадян, які недотримуються вимоги щодо використання української мови у публічній сфері. В цьому аспекті варто зауважити, що такий підхід варто застосовувати і для корупційних правопорушень, адже наразі фактично відповідальність несе особа, якій дали хабар, а особа яка пропонувала його взагалі її не несе, більше того може і отримати кошти за викриття такої особи. Безумовно порушення мовного законодавства і отримання неправомірної вигоди не стоять поруч з огляду на суспільну небезпеку останнього, проте якщо буде відповідальність і для «звичайних» осіб, то вірогідність вчинення подібних порушень має бути меншою;

~ розробка процедури формування та реалізації мовної політики для забезпечення ефективної політики та можливості контролю на всіх її етапах;

~ приведення до ладу наявне законодавства задля узгодження норм для уникнення колізій і забезпечення чітких механізмів впровадження мовної політики;

~ передбачати обов'язкове залучення зовнішніх аудиторів до оцінки діяльності відповідальних органів, установ, підприємств та організацій щодо застосування реалізації мовної політики.

Слушною є думка М. І. Бігарі, яка зазначає, що «...в рамках делегованих повноважень органам місцевого самоврядування чітко окреслити повноваження щодо провадження мовної політики, при цьому забезпечити ресурсно-фінансове забезпечення виконання відповідних делегованих повноважень» [28, с. 152]. Відповідно, в рамках покращення нормативно-правового регулювання доцільно

чітко визначити повноваження суб'єктів, які здійснюють формування та реалізацію державної мовної політики на всіх рівнях.

Крім того, варто закріпити можливість участі громадськості в процесі формування та реалізації мовної політики. Беззаперечно, окремі індивіди можуть брати участь в громадських обговореннях на місцях, бути присутніми на слуханнях, засіданнях тощо, однак питання мовної політики в силу його ваги для суспільства має передбачити чіткі механізми участі, що дозволило б впливати на конкретні програми та їх реалізацію.

М. І. Бігарі у своєму дисертаційному дослідженні також вказує, що варто послуговуватись досвідом європейських країн щодо функціонування незалежних рад з координації певних суспільних відносин, до складу яких входять представники різних гілок влади і громадськість, особливість яких виражається в тому що вони не підпорядковуються жодній установі чи організації [28, с. 152]. Інакшими словами, наявність незалежного учасника зі сторони дозволяє ефективніше формувати та реалізовувати державну мовну політику, адже їх інтерес не може бути політично заангажований або вбачати в цьому якусь вигоду, яка буде отримана внаслідок реалізації або не реалізації конкретних заходів.

2. Другим напрямом є створення системи органів або загального органу, який буде наділений повноваженнями щодо формування та контролю за впровадженням державної мовної політики. Адже із тріади спеціальних органів ніхто не може «похвалитись» повноваженнями щодо контролю за реалізацією державної мовної політики в цілому, окрім Експертної групи з питань мовної політики, діяльність якої під дуже великим питанням через її тимчасовий характер. В той час, як постійно діючі органи Уповноважений із захисту державної мови та Національна комісія зі стандартів державної мови мають обмежені повноваження в силу їх специфіки, тому стежать вони тільки за окремими аспектами мовної політики.

Крім того, існують і інші органи, які працюють над формуванням державної мовної політики, які серед іншого мали б і контролювати її реалізацію, проте не здійснюють це через брак повноважень.

Відповідно, формування системи органів, які б займались виключно сферою державної мовної політики, вплинуло не тільки на контроль за реалізацією такої політики, але і дозволило ефективніше її формувати, адже основний фокус суб'єктів буде направлений саме на оцінку мовної ситуації, поведінки, порушень мовного законодавства та визначення проблем у суспільстві, зокрема нормативно-правовому регулюванні.

3. Наступний напрям - це підсилення взаємодії держави та бізнесу, який буде частково або повністю фінансувати певні заходи для виконання державної мовної політики. Враховуючи обсяги необхідного фінансування, що визначені в Державній цільовій національно-культурній програмі забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 реалізації Стратегії є дуже затратною, при тому, що деякі положення Стратегії, так і не віднайшли свого практичного заходу у вищезазначеній Програмі. Однак вони мажуть знайти свою реалізацію при співпраці з відповідними суб'єктами господарювання.

Проте, необхідно сказати, що на сучасному етапі чимало бізнесів співпрацюють з державними інституціями для підсилення та розвитку української мови, зокрема через цифрові технології. До прикладу нещодавно було підписано меморандум про співпрацю між Міністерством цифрової трансформації України та «Київстар», що передбачає співпрацю для розробки національної великої мовної моделі, яка буде українським аналогом штучного інтелекту, котрий буде розумітиме мовні особливості (діалекти, терміни, контекст) та добре орієнтуватиметься в темах, пов'язаних з українською історією, культурою та суспільним досвідом. Відповідно, запити до штучного інтелекту та власне відповіді будуть надаватись державною мовною, що як наслідок не тільки розвиває технології, але і утверджує українську мову, як мову приватного спілкування, а також дозволить та надавати правдиві відповіді без

російських наративів та дезінформації, адже ці ресурси з огляду на російську мову не будуть опрацьовані [47].

Окрім цього, таке партнерство держави і бізнесу може включати не тільки фінансування певних проєктів, але і спільну діяльність щодо:

- ~ інформаційно-просвітницьких кампаніях, що популяризують використання української мови та висвітлюють її роль на сучасному етапі розвитку держави;

- ~ включення бізнесу у розробку цифрових технологій та навчальних програм, які спрямовані на розвиток державної мови;

- ~ запровадження програм підтримки бізнесу задля дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

- ~ залучення бізнесу до ініціатив (до прикладу радіо-диктанту, конкурсів, олімпіад з української мови) і партнерських проєктів з національної ідентичності та підтримки державної мови;

- ~ контролю за виконанням мовної політики.

4. Іншим напрямком є залучення суспільства (народу України) до контролю за реалізацією державної мовної політики. Чимало громадян, які виявляють активну громадську позицію в мовному питанні та просувають її в маси, ведучи при цьому блоги в соціальних мережах або на стрімінгових майданчиках, яку також можна направити в русло спостереження за діяльністю відповідних органів, які реалізують державну мовну політику.

До прикладу, здійснення громадського моніторингу використання державної мови у різних публічних сферах, за наслідками перевірки таких сфер формуються звіти, щодо виявлених порушень та надсилаються Уповноваженому із захисту державної мови, який офіційно має відреагувати на задокументовані порушення та перевірити відповідні установи, підприємства та організації. Це як мінімум сприятиме більшому охопленню та контролю за дотриманням вимог мовного законодавства, а також мовної політики, оскільки діяльність Уповноваженого із захисту державної мови переважно зводиться до перевірки

публічних «конфліктів» з дотримання мовного законодавства та тих звернень, які надходять від громадян. Тому роль в постійній перевірці різних суб'єктів на які покладено обов'язок у дотриманні державної мови у своїй діяльності через громадський контроль є важливою складовою по-перше для забезпечення роботою Уповноваженого із захисту державної мови, а по-друге для реального функціонування та використання української мови.

Крім того, варто згадати, що до складу Експертної групи з питань мовної політики за згодою включені і експерти, громадські активісти, представники громадських об'єднань, у тому числі корінних народів і національних меншин [17]. Але, яким чином здійснюється запрошення та чи може самостійно експерт, громадський активіст, представник громадського об'єднання доєднатись до такої Експертної групи невідомо. Відповідно, законодавець передбачив, що активні суб'єкти цього суспільства можуть брати участь у засіданні відповідного органу, проте як потрапити до нього він не сказав. Вказане засвідчує відсутність чіткого регулювання та необхідність взаємодії з Урядом для отримання чіткої інформації про можливі засідання Експертної групи з питань мовної політики та вірогідно для отримання дозволів на присутність.

В той же час, здійснення громадського контролю виявляється через різні демократичні засоби, які доступні кожному шляхом звернень, петицій, об'єднання для діяльності в громадській організації тощо. Такі засоби дозволяють не лише виявляти і реагувати на порушення, а й формувати позитивний мовний клімат у суспільстві, підсилювати підтримку мовної політики. Проте, для того щоб суспільство діяло, необхідно щоб це суспільство мало достатньою правову культуру та ідентифікувало себе з українською культурою, мовою. З огляду на це, залучення більшої кількості суспільства потребує патріотичного виховання, підвищення рівня правової культури, національної ідентичності тощо.

5. Залучення контролюючих органів зі сторони, інакше кажучи незацікавлених осіб, які б проводили перевірки та моніторинг впровадження відповідних заходів. Ними можуть бути незалежні аудиторські компанії,

громадські комісії або ради, громадські організації і т. д., що здійснюють свою діяльність у сфері перевірок та моніторингу. Така взаємодія:

- ~ забезпечить об'єктивність і неупередженість щодо результатів перевірки;
- ~ дозволить вчасно виявити проблеми невиконання мовної політики та вжити необхідних заходів;
- ~ сприятиме зловживанням у процесі впровадження мовної політики.

В цьому напрямку можна говорити і про партнерство з науково-дослідними інститутами та університетами, які спеціалізуються на дослідженнях у сфері мови, які окрім перевірки результативності також виявляли проблеми, які необхідно вирішити та надавали рекомендації, як подолати ті ці інші перешкоди у реалізації мовної політики.

6. Підключення міжнародних організацій, партнерів, як інвесторів, помічників, контролерів з реалізації мовної політики.

Враховуючи, що мовна політику сформована не лише на нормах національного права, але і з урахуванням міжнародних актів не лише на національному законодавстві доцільно підключати і міжнародних партнерів. Так, слід вказати, що Україна з березня 2022 року є асоційованим членом Європейської федерації національних мовних інституцій. Зазначена міжнародна організація об'єднує національні мовні інституції країн-членів ЄС з метою обміну досвідом та інформацією щодо мовних політик та застосування мов в країнах-членах [40]. Тобто, держава має де черпати досвід щодо ефективних мовних політик інших країн. Крім того, існують і інші організації, які можуть надавати підтримку, проводити моніторинг, здійснювати незалежні оцінки, а також допомагати в розробці стандартів і рекомендацій, що також буде мати характер неупередженого погляду зі сторони.

Що стосується інвестиційних вливань, що можуть розширити наявні фінансові ресурси, то донорські програми та гранти можуть підтримувати фінансування навчання, культурних і соціальних мовних проєктів, різноманітних інформаційних кампаній, цифрові технології тощо. Також

можлива спільна розробка цифрових платформ для об'єднання зусиль, до прикладу вивчення мови міжнародного спілкування та української.

7. Останнім напрямком є цифровізація - перенесення впровадження мовної політики в цифрову площину, котра дозволяла б відслідковувати всі кроки реалізації запланованих заходів, а також повідомляти про виявлені порушення та бачити результати корегувань після реакції на порушення.

Поширення україномовного контенту все більше інтегрується у цифровий вимір, включаючи медіа, освітні матеріали, культурні продукти та послуги, що як раз і формує україномовний простір. Крім того, сучасний громадянин більше вільного часу проводить онлайн ніж офлайн, тому можливість відслідковувати всі життєві цикли мовної політики в цифровій арені дозволить не тільки сформувати потужний інформаційний простір, заохочувати використовувати державну мову, але і контролювати важливі процеси.

Діяльність відокремленого органу, а саме Міністерства цифрової трансформації України підкреслює вагу такого напрямку та можливість його реалізації, який потребує детального аналізу та планування.

Разом із тим, створення єдиного україномовного середовища не може оминати цифрове середовище, яке є складовою життя сучасної людини. В цьому аспекті, доречно наголосити, що більшість освітніх проєктів розраховані саме на дистанційний формат оволодіння українською мовою тому діє чимало онлайн освітніх ресурсів для вивчення української мови, включаючи навчальні програми, інтерактивні курси, тестування, які роблять процес вивчення мови не тільки ефективним але і доступнішим для значної кількості осіб.

Соціальні мережі, онлайн-курси, мобільні застосунки, стрімінгові платформи є не просто засобом для проведення вільного часу, але також і інструментом впливу на громадян. Крім того, саме завдяки онлайн платформам можливо відслідковувати риторику використання мови через та запити, які здійснюють користувачі. Інакшими словами цифрова площина є масштабним вектором поширення «здорових» мовних наративів, знань та інформації про українську мову та державну мовну політику загалом.

Підсилення в цифровому середовищі інформаційного простору україномовним контентом дозволить створити сприятливі умови для більш широкого використання державної мови у суспільстві, зокрема в рамках приватного спілкування, тобто особистих сторінках користувачів соціальних мереж, які законодавчо не обмежені у мові, яку можуть використовувати для приватного профілю.

Цифровізація - це ключ до доступності, моніторингу та контролю за діяльністю органів, які мають повноваження щодо формування та реалізації державної мовної політики, а також є засобом: підвищення мовної компетентності громадян; формування єдиного україномовного середовища для всіх українців, які серед іншого знаходяться і за кордоном; утвердження та розвитку української мови, як державної.

Важливо зауважити, що окрім визначених напрямків вдосконалення процесу реалізації мовної політики необхідно також покращувати процеси її формування (визначення відповідальних органів, процедури дослідження мовної ситуації, збору інформації, визначення пріоритетних цілей тощо), а також розширювати пріоритетні цілі, які зокрема мають включати і забезпечення правового захисту української мови на деокупованих територіях та акцентовану увагу на внутрішньо переміщених особах.

Відтак, основними напрямками подальшого формування і реалізації мовної політики є:

- ~ підвищення ефективності роботи державних інституцій;
- ~ постійне впровадження і посилення механізмів контролю за впровадженням мовної політики;
- ~ популяризація української мови;
- ~ формування україномовного середовища;
- ~ забезпечення балансу між розвитком державної мови і захистом мов національних меншин;
- ~ зменшення політичного впливу на мовну політику;
- ~ мотивування до використання української мови;

- ~ просування української мови за кордоном;
- ~ забезпечення участі суспільства у формуванні і моніторингу виконання державної мовної політики.

Можна дійти висновку, що реалізація державної мовної політики охоплює чимало процедурних моментів, які потребують вдосконалення, в межах роботи акцентовано увагу на семи основних напрямках. Визначені вектори вдосконалення процесу виконання мовної політики мають забезпечити досягнення цілей такої політики, а також сталий розвиток, та посилення позицій державної мови в усіх аспектах суспільного життя, в тому числі на рівні приватного спілкування.

Виключно при системному, комплексному підході до змін можливо досягти ефективного управління та реалізації мовної політики в повному обсязі з точки зору запланованих заходів.

### **Висновки до III розділу**

Підсумовуючи третій розділ, варто наголосити, що на основі аналізу нормативно-правового забезпечення було визначено основні проблеми та перепони публічного управління та адміністрування державною мовною політикою, а також запропоновано напрями вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики.

З'ясовано, що проблеми та перепони публічного управління та адміністрування державною мовною політикою в Україні мають комплексний характер і включають недоліки у організаційні (процедурні) та нормативно-правовій сфері.

Визначено сім основних напрямків вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики, які дозволять вирішити наявні проблеми, а саме: 1) покращення нормативно-правового регулювання; 2) створення системи органів або загального органу, який буде наділений повноваженнями щодо формування та контролю за впровадженням державної мовної політики; 3) підсилення взаємодії держави та бізнесу, який буде частково або повністю фінансувати певні заходи для виконання державної мовної політики; 4) залучення суспільства до контролю за реалізацією державної мовної політики; 5) участь контролюючих органів зі сторони; 6) діяльність міжнародних організацій, партнерів, як інвесторів, помічників, контролерів з реалізації мовної політики; 7) цифровізація процесів формування та реалізації державної мовної політики.

## ВИСНОВКИ

Узагальнюючи вищевикладене в роботі, можна зауважити наступне:

1) Визначено, що державна мовна політика багатокomпонентне, складне поняття, яке можна визначити як частину національної політики (як один із пріоритетних напрямів державної внутрішньої політики), яка має свою структуру, котра зумовлена необхідністю врегулювання мовних відносин, мовної ситуації, мовної поведінки в межах держави та реалізується уповноваженими органами через систему стратегій, програмам і заходів, що спрямовані на стабілізацію мовної ситуації, мовний розвиток та забезпечення прав і свобод громадян;

2) З'ясовано, що світовий довід формування та реалізації державної мовної політики має цікаві практики, які можуть бути впровадженні в Україні. Враховуючи мовну політику таких країн, як Франція, Естонія, Латвія, Іспанія варто акцентовано приділяти увагу державній мові, зменшуючи вплив російської мови, виходячи із офіційної відсутності російської національної меншини. І в той же час, доречно розробити відповідальні органи, які не тільки будуть займатись розробкою нормативного забезпечення майбутньої державної мовної політики, а також проводитимуть дослідження, які сприятимуть досягненню глобальних, стратегічних цілей.

3) Установлено, що нормативно-правове забезпечення має розгалужену систему нормативно-правових актів, які регулюють різні аспекти державної мовної політики від особливості правового статусу державної мови та інших мов до особливостей діяльності окремих суб'єктів щодо використання української мови. Разом із тим, наявне забезпечення вказує на низку проблем, які серед іншого демонструють, як загальні проблеми законодавця щодо відсутності залагодження норм, так і відсутності належного врегулювання процедурних аспектів формування та реалізації державної мовної політики в Україні. Зокрема:

деталізації повноваження певних органів у сфері мовної політики, процесуальних аспектів діяльності спеціалізованих органів, специфіки реалізації запланованих заходів та звітування та ін.;

4) Виявлено, що процес формування і реалізації державної мовної політики передусім включає діяльність загальних органів, а в же потім спеціально створених органів, оскільки їх вага на сучасному етапі формування мовної політики не є переважаючою. Крім того, національна мовна політика має враховувати не тільки свою мовну ситуацію та проблеми суспільства (всередині держави, так і українців, які перебувають за кордоном), але і мовну політику Європейського Союзу. Оцінка чинної мовної політики в Україні вказує на наявність недоліків, які виявляються у: декларативності норм та узагальнених звітах; відсутності належної взаємодії під час формування та реалізації мовної політики на різних рівнях та просідання місцевих мовних програм; відкладеному характері реалізації визначених заходів, що іноді призводить до цілковитого невиконання визначених заходів; брак належного контролю, моніторингу та відповідальності за невиконання відповідних заходів; виступає ареною для маніпуляції свідомістю суспільства;

5) Встановлено, що проблеми та перепони публічного управління та адміністрування державною мовною політикою в Україні мають комплексний характер і включають недоліки у організаційні (процедурні) та нормативно-правовій сфері. Окрім цього, діяльність певних спеціальних органів, які покликані забезпечити формування та контроль за реалізацією державної мовної політики демонструє відсутність діяльності, як такої, що як наслідок потребує більш детального дослідження та офіційного звернення для отримання підтвердженої інформації щодо діяльності Експертної групи з питань мовної політики;

6) Описано основні напрямки вдосконалення порядку реалізації державної мовної політики, які взаємопов'язані між собою та дозволяють вирішити наявні недоліки в процедурному реалізації питанні мовної політики. Зосереджено увагу створюють на: покращення нормативно-правового

регулювання; діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування; підсиленні взаємодії держави та інших суб'єктів, зокрема бізнесу, суспільства міжнародних організацій, партнерів, а також переходу на новий рівень формування та реалізації мовної політики в цифрову площину.

Таким чином, можна сказати, що державна мовна політика є ключовим елементом для забезпечення національної безпеки держави та виявом національної ідентичності. Окрім того, державна мовна політика має важливе значення у суспільному житті, оскільки покликана вчасно виявляти та справлятися з наявними проблемами мовного середовища, а також знаходити відповідні шляхи їх вирішення. Відповідно, вона виступає інструментом покращення суспільного життя в країні через цілеспрямований вплив на мову та культуру та доповнює національну політику.

Формування та реалізація державної мовної політики в Україні стикається з рядом проблем, які потребують вирішення на всіх рівнях діяльності держави.

Виявлені недоліки процесу реалізації та формування державної мовної політики дозволяють говорити і про масштабні системні проблеми, які все ще присутні в усіх сферах життєдіяльності держави, які знаходять своє відображення і в мовному питанні. В той же час, без акцентованої уваги на недоліки управління у сфері державної мовної політики неможливо досягти запланованих результатів передбачених Стратегією. Окрім цього, подальшого дослідження потребує діяльність спеціалізованих органів, котрі реалізують свої повноваження у сфері формування та реалізації мовної політики.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
2. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр> (дата звернення: 30.07.2025).
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#top> (дата звернення: 30.07.2025).
5. Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
6. Про мови в Українській РСР: Закон Української радянської соціалістичної республіки від 28.10.1989 № 8312-XI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
7. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> (дата звернення: 30.07.2025).

9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#top> (дата звернення: 30.07.2025).

10. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Закон України від 15.05.2003 р. № 802-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

11. Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин: Закон України від 09.12.1997 р. № 703/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/97-вр#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

12. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

13. Деякі питання Національної комісії зі стандартів державної мови: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.11.2019 р. № 911. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-2019-п#top> (дата звернення: 30.07.2025).

14. Про затвердження Порядку взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 819. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2019-п#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

15. Про затвердження Порядку здійснення Уповноваженим із захисту державної мови контролю за застосуванням державної мови органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2020 р. № 817.

*Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-2019-п#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

16. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2021 р. № 474-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2021-р#n10> (дата звернення: 30.07.2025).

17. Про утворення Експертної групи з питань мовної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 р. № 761. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2018-п#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

18. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 р. № 243-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-р#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

19. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 596-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-р#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

20. Про Концепцію державної мовної політики: Указ Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

21. Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України: Указ Президента України від 31.05.2018 р. № 156/2018. *Президент*

України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1562018-24258> (дата звернення: 30.07.2025).

22. Порядок взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення: наказ Уповноваженого із захисту державної мови від 08.04.2021 № 10-У. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0010940-21#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

23. Про затвердження Положення про Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови: наказ Уповноваженого із захисту державної мови від 14.08.2020 р. № 2. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-2019-п#top> (дата звернення: 30.07.2025).

24. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. № 994\_014. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_014#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text) (дата звернення: 30.07.2025).

25. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. № 995\_055. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_055#top](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#top) (дата звернення: 30.07.2025).

26. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-179/2019(4094/19) від 14.07.2021 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#n103> (дата звернення: 30.07.2025).

27. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ: монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2021. 420 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XPd8xME-yBIs2YsoaSWBBtqdYsn1yapa/view> (дата звернення: 30.07.2025).

28. Багірі М. І. Механізми формування та реалізації державної мовної політики в Україні: дис...док. філософії: 28 «Публічне управління та адміністрування». Харків. 2021. 225 с. URL: <https://ipa.karazin.ua/wp->

content/themes/education/filesforpages/science/dis\_bigari\_i.pdf (дата звернення: 30.07.2025).

29. Бойко М. І. Функціонування української мови в освітньому просторі Донеччини на початку XXI століття: дис...док. філософії: 035 Філологія. Київ. 2023. 262 с. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44629/1/Дисертація\\_Бойко\\_22\\_03.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44629/1/Дисертація_Бойко_22_03.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

30. Іськів І. Я. Державна політика у сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку: дис...док. філософії: 28 «Публічне управління та адміністрування». Житомир. 2023. 215 с. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8376/1/Іськів.pdf> (дата звернення: 30.07.2025).

31. Калушка В. М. Адміністративно-правові засади державної мовної політики України. : дис... к.ю.н. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Тернопіль. 2024. 223 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0424U000032> (дата звернення: 30.07.2025).

32. Коршунова Н. В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. 2018. 240 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/10b3e463-6191-4057-bd3b-36465d3a6f5c> (дата звернення: 30.07.2025).

33. Савойська С. В. «Мовна політика» як явище і категорія. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 93-102. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/8849> (дата звернення: 30.07.2025).

34. Тарасенко О. Л. Реалізація державної мовної політики в Україні: європейський контекст. *Інвестиції: практика та досвід. Державне управління*. 2024. № 22. С. 276 – 282. URL: <https://surl.li/rvladt> (дата звернення: 30.07.2025).

35. Филипець Є.Ю. Конституційно-правове регулювання та практика застосування державної мови у сфері освіти в Україні: дис...док. філософії: 081 Право. Львів. 2023. 258 с. URL: [https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/diss\\_Fylypets.pdf](https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/diss_Fylypets.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

36. Цзіньпін Лі Інструменти реалізації державної політики у сфері інтернаціоналізації науково-інноваційної діяльності: дис...док. філософії: 28 «Публічне управління та адміністрування». Київ. 2023. 245 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/15693a24-5a91-4049-a18f-2c0afcc3ec18/content> (дата звернення: 30.07.2025).

37. Швайка М. М. Особливості державної політики України із забезпечення прав і свобод громадян службою безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 55 – 60. URL: [http://apnl.dnu.in.ua/3\\_2023/10.pdf](http://apnl.dnu.in.ua/3_2023/10.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

38. Яцимірська М. Мовна політика європейського союзу. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. № 45. С. 316 – 322. URL: <https://surl.li/kmpxiw> (дата звернення: 30.07.2025).

39. Державна мова. Конституційний Суд України: веб-сайт. URL: [https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/361-derzhavna-mova#:~:text=Під%20державною%20\(офіційною\)%20мовою%20розуміється,\(частина%20перша%20статті%2010\).](https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/361-derzhavna-mova#:~:text=Під%20державною%20(офіційною)%20мовою%20розуміється,(частина%20перша%20статті%2010).) (дата звернення: 30.07.2025).

40. EFNIL закликала Європейську Комісію та Європейський Парламент забезпечити доступ до медіа та комунікаційних пристроїв мовами держав-членів ЄС. *Уповноважений із захисту державної мови: веб-портал*. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/efnil-zaklykala-ievropeisku-komisiiu-ta-ievropeiskyi-parlament-zabezpechyty-dostup-do-media-ta-komunikatsiinykh-prystroiv-movamy-derzhav-chleniv-ies> (дата звернення: 30.07.2025).

41. Концепція Державної цільової програми на 2018 – 2028 роки, спрямованої на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, створення єдиного культурного простору України та збереження цілісності культури (проект). URL: [https://ulif.mon.gov.ua/system/files/conseption\\_gov\\_ukr\\_mova\\_2018.pdf](https://ulif.mon.gov.ua/system/files/conseption_gov_ukr_mova_2018.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

42. Мовна політика. Енциклопедія. Ізборник: веб-сайт. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um51.htm> (дата звернення: 30.07.2025).

43. Мовні програми. Уповноважений із захисту державної мови: веб-сайт. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/movni-prohramy> (дата звернення: 30.07.2025).

44. Пошук нормативно-правових актів. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/nprasearch?&key=Експертна%20групи%20з%20питань%20мовної%20політики> (дата звернення: 30.07.2025).

45. Результати пошуку законопроектів, зареєстрованих Верховною Радою України: 8 сесія VI скликання. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал.* URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2\\_5\\_1\\_J?ses=107&num\\_s=2&num=&date1=&date2=&name\\_zp=%CF%F0%EE+%EC%EE%E2%E8&out\\_type=&id=](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1_J?ses=107&num_s=2&num=&date1=&date2=&name_zp=%CF%F0%EE+%EC%EE%E2%E8&out_type=&id=) (дата звернення: 30.07.2025).

46. Результати пошуку. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/searchresult?key=проведено+засідання+експертної+групи> (дата звернення: 30.07.2025).

47. Україна починає розробку національної мовної моделі - Мінцифри та Київстар підписали меморандум про співпрацю. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-pochynaie-rozrobku-natsionalnoi-movnoi-modeli-mintsyfyry-ta-kyivstar-pidpysaly-memorandum-pro-spivpratsiu> (дата звернення: 30.07.2025).

48. У Молдові набув чинності закон про зміну назви державної мови. Суспільне новини: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/424389-u-moldovi-nabuv-cinnosti-zakon-pro-zminu-nazvi-derzavnoi-movi/> (дата звернення: 30.07.2025).

49. Constitución Española el 31.10.1978. *Senado de Española.* URL: <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html> (дата звернення: 30.07.2025).

50. Constituția Republicii Moldova adoptată la 27.08.1991. URL: [https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia\\_RM/Constitutia\\_RM\\_RO.pdf](https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

51. Constituția României din 31.10.2003. *Presedinte României*. URL: <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/constitutia-romaniei> (дата звернення: 30.07.2025).

52. Constitution: Loi 04.10.1958. *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/> (дата звернення: 30.07.2025).

53. Costituzione Italiana del 22.12.1947. *Governo Italiano* URL: <https://www.governo.it/it/costituzione-italiana/2836> (дата звернення: 30.07.2025).

54. Eesti Vabariigi põhiseadus: seadus vastu võetud 28.06.1992. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (дата звернення: 30.07.2025).

55. Funciones del Consejo. Ministerio de Política Territorial y Memoria Democrática. URL: [https://mpt.gob.es/politica-territorial/autonomica/Lenguas-cooficiales/Consejo-de-Lenguas-Oficiales/Funciones\\_1/Funciones\\_3.html](https://mpt.gob.es/politica-territorial/autonomica/Lenguas-cooficiales/Consejo-de-Lenguas-Oficiales/Funciones_1/Funciones_3.html) (дата звернення: 30.07.2025).

56. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland am 08.05.1949. *Bundestag*. URL: <https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz> (дата звернення: 30.07.2025).

57. Institūcijas, kas īsteno valsts valodas politiku. Izglītības un zinātnes ministrija. URL: <https://www.izm.gov.lv/lv/institucijas-kas-isteno-valsts-valodas-politiku> (дата звернення: 30.07.2025).

58. Keelenõukogu. Haridus- ja Teadusministeerium: veebileht. URL: <https://www.hm.ee/eesti-keel-ja-voorkeeled/eesti-keel/keelenoukogu> (дата звернення: 30.07.2025).

59. Komunikat Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN z dnia 16 czerwca 2025 r. Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN: strona internetowa. URL: <https://rjp.pan.pl> (дата звернення: 30.07.2025).

60. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: Ustawa z dnia 02.04.1997 r. *Kancelaria Sejmu*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> (дата звернення: 30.07.2025).

61. La délégation générale à la langue française et aux langues de France. Ministère de la Culture. URL: <https://www.culture.gouv.fr/nous-connaître/organisation-du-ministère/la-delegation-generale-a-la-langue-francaise-et-aux-langues-de-france#:~:text=langues%20de%20France-,La%20délégation%20générale%20à%20la%20langue%20française%20et%20aux%20langues,la%20diversité%20de%20notre%20société.> (дата звернення: 30.07.2025).

62. Langue française et langues de France. Ministère de la Culture. URL: <https://www.culture.gouv.fr/thematiques/langue-francaise-et-langues-de-france> (дата звернення: 30.07.2025).

63. Le Conseil supérieur des langues. Education.gouv.fr. URL: <https://www.education.gouv.fr/le-conseil-superieur-des-langues-327011> (дата звернення: 30.07.2025).

64. Lenguas oficiales en España. Ministerio de Política Territorial y Memoria Democrática. URL: <https://mpt.gob.es/politica-territorial/autonomica/Lenguas-cooficiales.html> (дата звернення: 30.07.2025).

65. Magyarország Alaptörvény: 25.04.2011. *Parlament*. URL: <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf> (дата звернення: 30.07.2025).

66. O języku polskim przyjęta: Ustawa z dnia 07.10.1999 r. № 90 poz. 99. *Kancelaria Sejmu*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19990900999/U/D19990999Lj.pdf> (дата звернення: 30.07.2025).

67. Privind organizarea, structura și funcționarea Institutului Limbii Române: Hotărâre. URL: [https://www.edu.ro/sites/default/files/Proiect\\_HG\\_ILR.pdf](https://www.edu.ro/sites/default/files/Proiect_HG_ILR.pdf) (дата звернення: 30.07.2025).

68. Relative à l'emploi de la langue française: Loi 04.08.1994 № 94-665. *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (дата звернення: 30.07.2025).

69. Ústava České republiky: ze dne 16.12.1992. *Poslanecká sněmovna*. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (дата звернення: 30.07.2025).

70. Valsts valoda. valsts valodas politiku. Izglītības un zinātnes ministrija. URL: [https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-valoda-0?utm\\_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F](https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-valoda-0?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F) (дата звернення: 30.07.2025).

71. Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. Izglītības un zinātnes ministrija. URL: <https://www.izm.gov.lv/lv/valsts-valodas-politikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-2> (дата звернення: 30.07.2025).

72. 日本国憲法: 昭和21年11月3日公布. 衆議院 URL: [https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb\\_annai.nsf/html/statics/shiryo/dl-constitution.htm](https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_annai.nsf/html/statics/shiryo/dl-constitution.htm) (дата звернення: 30.07.2025).